

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMLARININ YÜKSEKÖĞRETİM KURULU'NUN YETKİ DEVRİ ÖNCESİNDEKİ DURUMU*

THE STATUS OF SOCIAL STUDIES TEACHER TRAINING PROGRAMS BEFORE THE DELEGATION OF AUTHORITY BY THE COUNCIL OF HIGHER EDUCATION

Gülten YILDIRIM¹, Çiğdem BAKI PALA²

ÖZ: Sosyal bilgiler öğretmen yetiştirme programlarını içerik açısından değerlendirmeyi amaçlayan çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmaların çoğunlukla Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) çerçeve programının betimsel bir değerlendirmesini sunduğu ya da eski programla veya başka bir referans kaynakla karşılaştırmalı bir inceleme sağladığı görülmektedir. Programların değerlendirilmesine yönelik yapılan çalışmalarda ise farklı paydaşların deneyim ve bakış açıları ele alınmaktadır. Ancak Yükseköğretim Kurulu'nun üniversitelere verdiği programlarda değişiklik yapma yetkilerini nasıl kullandıklarına dair araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma, yetki devri öncesinde Yükseköğretim Kurulu tarafından üniversitelere programlarda değişiklik yapılması konusunda tanınan sınırlı serbestliğin nasıl uygulandığını, bu dönemde sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarının içerik açısından nasıl yapılandırıldığını incelemeyi ve bu programlarla ilgili sorunları tespit etmeyi amaçlamaktadır. Doküman analizi yöntemi ile yürütülen araştırmada farklı üniversitelerin sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarına ulaşılmış ve bu programlar derinlemesine incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre 19 üniversite Yükseköğretim Kurulu çerçeve programındaki zorunlu dersleri hiçbir değişiklik yapmadan uygulamıştır. AKTS kredileri açısından ise üniversiteler arasında önemli farklılaşmalar mevcuttur. Üniversitelerin programlarına ekledikleri seçmeli ders sayıları 7 ile 57 arasında değişmektedir. Programlarda en çok sosyal bilimler alanıyla ilgili seçmeli dersler yer almakta, bunlar içerisinde ise en çok tarih ve coğrafya disiplinlerine ait dersler bulunmaktadır. Programlarda, derslerin uygun olmayan dönemlerde sunulması, tekrarlayan derslerin ya da içeriğin bulunması, zorunlu seçmeli uygulaması gibi sorunların varlığı tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı, Öğretmen eğitimi, Sosyal bilgiler eğitimi

ABSTRACT: The studies are examined aiming to evaluate social studies teacher training programs in terms of content, it is seen that these studies mostly provide a descriptive evaluation of the framework program of the Council of Higher Education (CoHE) or a comparative analysis with the former program or another reference source. In studies on the evaluation of the programs, the experiences and perspectives of different stakeholders are considered. However, no research has been found on how universities use the authority given by the Council of Higher Education to make changes to the programs. This research aims to examine how the limited autonomy granted by the Council of Higher Education to universities to make changes to the programs before the delegation of authority, how the undergraduate programs for social studies teaching were structured in terms of content during this period, and to identify the problems related to these programs. The research conducted with the document analysis method. The undergraduate programs for social studies teaching at different universities were accessed and these programs were examined in depth. According to the results of the research, 19 universities have implemented the compulsory courses from Council of Higher Education's framework in their programs without any changes. In terms of ECTS credits, there are significant differences between the universities. The number of elective courses added to the programs by universities varies between 7 and 57. The most elective courses in the programs are related to the field of social sciences, with the majority being courses in the disciplines of history and geography. Issues such as offering courses in inappropriate semesters, the presence of repetitive courses or content, and the implementation of compulsory electives were identified in the programs.

Keywords: Social Studies Teacher Education Program, Teacher Education, Social Studies Teacher Education

Bu makaleye atf vermek için:

Yıldırım, G. & Baki Pala, Ç. (2024). Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarının Yükseköğretim Kurulu'nun yetki devri öncesindeki durumu, *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(3), 1719-1741.

Cite this article as:

Yıldırım, G. & Baki Pala, Ç. (2024). The status of social studies teacher training programs before the delegation of authority by the Council of Higher Education. *Trakya Journal of Education*, 14(3), 1719-1741.

*Bu çalışma, 14-16 Eylül 2017 tarihleri arasında Uşak'ta düzenlenen I. Uluslararası Eğitim Araştırmaları ve Öğretmen Eğitimi Kongresi'nde (Education Research and Teacher Education Congress/ERTE Congress) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli/Türkiye, gyildirim@pau.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5806-0802>

² Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize/Türkiye, cigdembaki@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8986-5200>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Increasing the quality of teacher education constitutes one of the main policy issues of almost every country. The existence of many international and national factors (OECD, 2016), which are deeply influencing the training programs, and the fact that these factors have changed rapidly in the present, (Schleicher, 2012), which has raised questions about the teacher competencies. Reforms are being made in the field of teacher education in line with some criteria determined at national and international levels. In this context, social studies teacher education programs are undergoing changes from time to time. The teacher education program developed in 2006 has been categorized the courses as subject matter and its teaching, general culture and teaching profession (Council of Higher Education- CoHE, 2007). At the end of the studies that started in 2016, new undergraduate programs have started to be implemented as of the 2018-2019 academic year (CoHE, 2018). With the change made in 2018, universities' opportunities to make changes in their programs were largely prevented, they were only allowed to make changes in elective courses, and a significant part of this had to be carried out with the approval of the CoHE (CoHE, 2018). Not long after the change made in 2018, CoHE had a new decision in August 10, 2020, giving the faculties of education the authority to prepare their own undergraduate programs (CoHE, 2020). As a result, faculties of education have started to develop their own undergraduate programs.

In the literature, there are studies evaluating the framework programs offered by the CoHE (Kaymakçı ve Turan, 2019; Kaymakçı, 2012; Küçükahmet, 2007; Özav, 2001; Tonga, 2012) and studies making comparisons with the old program (Akarsu, Yılmaz ve Geçit, 2020; Çoban, 2010; Sağdıç, 2018; Tokcan ve Tanggülü, 2019; Tonga, 2020). In addition, studies have been conducted that provide a comparative analysis with MEB programs (Ata, 2007) or another reference source such as teacher qualifications (Uslu, 2013). Nevertheless, we do not have enough evidence about how the CoHE framework is applied by the universities, how the universities use their powers to develop the programs, and whether there are differences between the programs. The changes that universities make in their programs reflect, in a sense, the need to organize their undergraduate programs, some general trends in the way the program is shaped, or the problems experienced. This research aims to examine how the limited autonomy granted by the CoHE to universities to make changes to the programs before the delegation of authority was applied, how the undergraduate programs for social studies teaching were structured in terms of content during this period, and to identify the problems related to these programs. The following questions were asked in this frame:

1. How is the framework determined by the CoHE to be implemented by the universities?
 - How are compulsory courses structured in undergraduate programs?
 - How are elective courses structured in undergraduate programs?
2. What kind of problems related to content are there in undergraduate programs?

Method

The research conducted with the document analysis method. After the examination the web sites of each program in 2016-2017 academic year, 53 programs were selected for study because they allow to see their elective courses on their web page. The web sites of the programs were examined and four-year course lists were reached and these data were recorded and arranged. Each program is then examined to determine how applies the framework program identified by the CoHE. Both quantitative and qualitative data were obtained in the study. Quantitative data were analyzed using frequency, percentage and arithmetic mean, and qualitative data were subjected to content analysis. During the analysis of qualitative data, open coding was attempted to determine common features and patterns about elective courses and problems observed in the programs.

Findings

According to the results of the study, 19 universities apply the compulsory courses in the CoHE framework without making any changes. In 34 programs, changes such as removal of the course from the program; changing the course name, type or duration; merging of courses have been realized. 34 universities no longer include national credits in their programs. There are significant differences between the universities in terms of ECTS credits. The number of elective courses offered by the universities varies between 7 and

57. The programs include elective courses mostly in the field of social sciences, especially in history and geography.

Discussion and Conclusion

The existence of problems such as ordering of courses, the presence of repetitive courses or content, mandatory elective practice have been identified in the programs. Many results of the study confirms the results of the prior studies (Akhan, 2015; Çelikkaya, 2013; Yıldırım ve Baki Pala, 2017; Yılmaz, 2010). All these results suggest that teacher education should be considered more carefully in program development studies. The process should be sensitive to the problems and developing trends. University autonomy needs to be revisited so that inconsistent practices between programs can be eliminated. It has been determined that more changes have been made in social studies teaching undergraduate programs implemented in universities in Turkey than the 25% rate determined by the CoHE. In general, courses from history and geography disciplines were included more in the programs, and other social science disciplines were overshadowed. It has been determined that there are ECTS crediting differences between universities and it is thought that this situation may cause significant problems in terms of student mobility. According to the results of this research, which comparatively examines how the programs of education faculties are structured, it is considered important to take the necessary precautions to ensure consistency between the education policies of universities, even if the authority is transferred to the education faculties in the program development process.

GİRİŞ

Öğretmen eğitiminde niteliğin artırılması hemen her ülkenin temel politika konularından birisini oluşturmaktadır. Eğitimin toplumsal gelişmede, öğretmenlerin de eğitim sistemi içerisinde sahip olduğu kritik rol, öğretmen eğitiminin çağın gerekliliklerini karşılayacak şekilde güncellenmesini gerektirmektedir. Özellikle 21. yüzyılla birlikte yaşanan dönüşümün toplumların eğitime ve öğrenmeye yaklaşımlarında köklü değişiklikler öngörmesi, bu dönüşüm içerisinde öğrencilerin ihtiyaç duyacakları temel becerilerin ve bunları kazandırmakla sorumlu olan öğretmenlerin yeterliklerinin tekrar sorgulanmasını sağlamış ve ülkeleri bu konuda reform çabalarına itmiştir (Schleicher, 2012). Öğretmen eğitiminin kritik rolüne, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında yer veren Birleşmiş Milletler (BM, 2017), öğretmen eğitiminin geliştirilmesi yoluyla eğitimde niteliğin geliştirilmesini temel hedeflerinden birisi olarak belirlemiştir. Ulusal düzeyde bu konudaki en güncel referanslardan birisi olan Milli Eğitim Bakanlığı'nca 2017 yılında hazırlanan Öğretmen Strateji Belgesi (MEB, 2017) eğitim sisteminde öğretmenlerin sahip olduğu rolü şu şekilde tespit etmektedir:

“Bir toplumda eğitim öğretimin başarısı pek çok faktörün yanı sıra öğretmenin başarısıyla da yakın ilişkilidir. Bu sebeple başarılı bir eğitim öğretim sistemine sahip olabilmek için yüksek nitelikli ve iyi yetişmiş öğretmenlere sahip olmak önemlidir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için ise başarılı ve mesleğe uygun olanların öğretmen olmalarını temin edecek tedbirler alınması yanı sıra, bu kimselerin hizmet öncesinde gerekli tecrübeyi edinmelerini sağlayacak kaliteli bir eğitimden geçirilmeleri sağlanmalıdır.” (s. 11).

Öğretmenlerin nitelikli şekilde yetiştirilmelerindeki temel rollerden birisini öğretmen yetiştiren kurumlar ve lisans programları oynamaktadır (Darling-Hammond, 2017; Schleicher, 2012). Programların nitelikli öğretmen yetiştirmeye hizmet etmesi ve çağın gerekliliklerini karşılaması için dinamik bir tasarım yaklaşımının benimsenmesi gerekmektedir. Nitekim eğitim programlarını etkileyen makro, orta ve mikro (Snoek ve Zogla, 2009) düzeyde birçok faktörün varlığı bu dinamizmi gerekli kılmaktadır. Makro düzeyde etkili olan faktörler öğretmen eğitiminin yer aldığı sosyal çevreye odaklanarak bu çevrenin oluşumunu etkiler. Kurumların sayısı, kurumların organizasyonu, dereceler, öğretmen nitelikleri gibi tüm üst düzey yönetim düzenlemelerini içermektedir. Öğretmen eğitime orta düzey yaklaşımı ise öğretmen eğitimi kurumlarının kendi yapıları içerisinde nasıl organize ettiği ile ilgilendir ve bu faktörleri içerir. Mikro düzey ise gerçek sınıf ve öğretim ortamına atıf yapar ve öğretmen eğitimcisi ile öğretmen adayları arasındaki etkileşime odaklanır. Bu konudaki değişimler ve beklentiler doğrudan sınıf ortamını etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Bu çerçeveden yaklaşıldığında Türkiye’de öğretmen eğitimi lisans programlarının yapı ve niteliğini etkileyen birçok makro faktörün bulunduğu söylenebilir. Öncelikle küresel değişim ve gereklilikler makro etkenler arasında değerlendirilmelidir. Eğitim kurum ve programları, bugün dünyanın yüzyüze kaldığı kültürel çeşitlilik, değişen nüfus yapısı, göçler ve göçlerle birlikte gelen değişim ve sorunlar, teknolojik evrim ve teknolojiye erişilebilirlik, küreselleşmeyle şekillenen ekonomik bütünleşme

ve bu sürecin yarattığı sorunlar, eğitime erişim konusunda yaşanan farklılaşmalar ve çeşitlilik gibi küresel faktörler tarafından zorlanmaktadır [Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD, 2016)]. Bu değişimlerle birlikte eğitimin ve öğretmenin misyonunda yaşanan köklü değişimler öğretmenlik eğitimi lisans programlarının şekillenmesi konusunda bağlayıcı bir rol oynamaktadır. 21. yy. okullarının yapısında beklenen değişim ve eğilimler (Nair, 2001) ile 21. yy. becerileri [North Central Regional Educational Laboratory (NCREL)], 2003 olarak nitelendirilen beceriler eğitimin amaçları, içeriği ve sürecinde önemli bir farklılaşma getirmiştir. Türkiye'nin Lizbon ve Bologna süreçleri kapsamında dahil olduğu Avrupa Yükseköğretim Yeterlikleri Çerçevesi ve buna uygun olarak geliştirilen Türkiye Yükseköğretim Yeterlikler Çerçevesi (TYYYÇ) (YÖK, 2011) lisans programları açısından bağlayıcı bir başka unsuru oluşturmaktadır.

Görüldüğü gibi öğretmen eğitimi lisans programlarının amaçları ve yapısını ulusal ve uluslararası düzeyde şekillendiren birçok üst yapı faktörü bulunmaktadır. İster makro isterse mikro düzeyde olsun öğretmen eğitimi konusundaki politikaların merkezinde öğretmenlerin hangi yeterlikleri kazanacak şekilde yetiştirilmeleri gerektiği sorusu ve programın içeriğinin bu yeterlikleri kazandırmaya yönelik olarak geliştirilmesi amacı yer almaktadır. Ayrıca bu faktörler öğretmen eğitimiyle öğretmen adaylarına kazandırılması gereken bilgi, beceri ve yetkinliğin içeriği kadar bunları kimin belirleyeceği konusunda da belirleyici olmaktadır. Öğretmen eğitimi programlarının içeriğinin hangi paydaş(lar) tarafından belirleneceği, kurumlara bu açıdan bir özerklik tanınıp tanınmayacağı yine bu faktörlerin etkisiyle şekillenmektedir. Öğretmen eğitimi kurumlarına hiçbir özerklik tanımayan sistemlerde programın içeriği üst yapı tarafından makro düzeyde belirlenir. Diğer taraftan tüm programın içeriğini belirleme yetkisini kurumlara bırakan, böylece kararların daha orta ya da mikro düzeyde alındığı tümüyle özerk yapılar olduğu gibi programların bu üç düzeyde ortak olarak belirlendiği sınırlı özerk yapılar da mevcuttur (Snoek ve Zogla, 2009).

Türkiye'de farklı dönemlerde farklı yöntemlerin uygulandığı söylenebilir. 1997 yılında ilköğretimin zorunlu olarak sekiz yıla çıkarılması sürecine uyum sağlayacak şekilde geliştirilen öğretmen eğitimi lisans programları 2006 yılında YÖK tarafından tekrar güncellenmiştir (YÖK, 2007). Bu programda, eğitim fakültelerine belirlenen çerçeve programda toplam kredinin %25'ine kadar değişiklik yapma yetkisi tanınmıştır. 2018 yılına kadar bu çerçeve bazı değişikliklerle uygulanagelmıştır. YÖK'ün belirlediği ve fakültelelere içerikte belirli bir oranda değişiklik yapma yetkisinin tanındığı bu çerçeve program, 2016 yılında başlayan program güncelleme çalışmaları sonunda yenilenmiş, 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren yeni lisans programları uygulanmaya başlamıştır (YÖK, 2018). 2018 yılında yapılan değişiklikle birlikte üniversitelerin programlarda değişiklik yapma imkanları çok büyük oranda engellenmiş, sadece seçmeli derslerde değişiklikler yapmalarına imkan tanınmış, bunun önemli bir kısmının da YÖK onayı alınarak gerçekleştirilebilmesi zorunluluğu getirilmiştir (YÖK, 2018). 2018 yılında yapılan değişikliğin üzerinden fazla bir zaman geçmeden YÖK 10 Ağustos 2020 tarihli toplantısında yeni bir karar alarak eğitim fakültelerine kendi lisans programlarını hazırlama yetkisi vermiştir. Bu değişiklikle birlikte, Alan Eğitimi Dersleri, Öğretmenlik Meslek Bilgisi Dersleri ve Genel Kültür Dersleri kategorilerine bağlı kalınarak fakülteler kendi programlarını şekillendirebileceklerdir (YÖK, 2020). Gelişmelerden görülebileceği gibi Türkiye'de programların içeriklerinin belirlenmesinde ilk aşamalarda makro faktörlerin daha baskın olmakla birlikte kurumların da belirli oranlarda rol oynadığı söylenebilirken yapılan son değişiklikle birlikte mikro faktörlerin daha etkili olabileceği görülmektedir. Bu süreçte farklı fakültelerde programların nasıl oluşturulacağı, hangi yaklaşım ve ölçütlerin etkili olacağı tümüyle fakültelerin inisiyatifine ve bakış açısına bırakılmış görünmektedir.

Yukarıda özetlenen gelişmeler çerçevesinde fakültelerin kendi programlarını geliştirme süreci içerisine girdikleri söylenebilir. Program geliştirme çalışmalarının bilimsel verilere dayalı olarak gerçekleştirilmesi ilkesi ve gerekliliği, bu konuda durum ve ihtiyaç analizi çalışmalarına başvurulması gerektiğini ortaya koymaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarının içerik açısından değerlendirilmesini amaçlayan çalışmalar incelendiğinde, YÖK tarafından sunulan çerçeve programlara ilişkin değerlendirme yapılan araştırmalar (Kaymakçı ve Turan, 2019; Kaymakçı, 2012; Küçükahmet, 2007; Özav, 2001; Tonga, 2012) ve eski programla karşılaştırma yapan araştırmalar (Akarsu, Yılmaz ve Geçit, 2020; Çoban, 2010; Sağdıç, 2018; Tokcan ve Tangülü, 2019; Tonga, 2020) olduğu görülmektedir. Bunun yanında MEB programlarıyla (Ata, 2007) veya öğretmen yeterlikleri gibi bir başka referans kaynağı ile karşılaştırmalı (Uslu, 2013) bir inceleme sunan araştırmalar yapılmıştır. Farklı paydaşların deneyimleri ve bakış açılarıyla programların değerlendirildiği, farklı ülkelerdeki programlara odaklanan çalışmalar da vardır (Akhan, 2015; Çelikkaya, 2013; Yetişensoy ve Demir, 2023; Yıldırım ve Baki Pala, 2017; Yılmaz, 2010). Ayrıca Türkiye'de sosyal bilgiler eğitiminin gelişimi ve tarihsel seyri üzerine çeşitli

değerlendirmeler (Çiydem ve Kaymakçı, 2021; Doğanay, 2008; Kaymakçı ve Öztürk, 2011; Turan, 2023) yapıldığı görülmektedir.

2006 yılında uygulamaya konulan öğretmen eğitimi programları bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Küçükahmet (2007), genel olarak tüm programlar açısından bir değerlendirme yaparak programlar arasında birliğin sağlanmadığı, bazı programların kendi içerisinde içeriğin sıralanması açısından sorunlar taşıdığı, öğretmen adaylarının okulla tanışmalarını sağlayacak uygulama derslerinde sınırlamaya gidildiğini belirterek programlara yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Farklı veri kaynaklarına dayalı olarak sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarının çeşitli açılardan değerlendirilmesini amaçlayan araştırmalarda ise dersler arasında içerik açısından tekrarların yaşanması (Kaymakçı, 2012; Yıldırım ve Baki Pala, 2017), dört yıllık programın bazı disiplinlerde yoğunlaşması, seçmeli derslerin yetersiz olması ya da seçmeli adı altında tek bir dersin sunulması, programın içeriği açısından derslerin daha çok teorik olması ve uygulamaya yönelik derslerin az olması (Akhan, 2015; Yıldırım ve Baki Pala, 2017); bazı derslerin gereksiz bazılarının ise içeriğinin doldurulmadığı şeklinde algılanması (Akhan, 2015) gibi çeşitli sorunların varlığı tespit edilmiştir. Uslu'nun (2013) çalışmasına göre, MEB tarafından bir dönem için ilan edilmiş olan Sosyal Bilgiler Öğretmeni Özel Alan Yeterliklerinin %20'si sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarının zorunlu dersleri ile kazandırılmamaktadır. Araştırma sonuçlarında görüldüğü gibi sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programları ile ilgili çeşitli sorunlar mevcuttur.

Sosyal bilgiler öğretmen eğitimi programlarının yapılandırılmasında alanın niteliğinden kaynaklanan bazı sorunların var olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Sosyal bilgilerin tanımı konusunda yaşanan görüş farklılıkları (Adler, 2008) ile bu alanın disiplinlerarası yapısının getirdiği içerik yoğunluğu bu sorunlar arasında yer almaktadır. Sosyal bilgiler, sosyal bilimlerin elde ettiği bilginin öğrenci düzeyine indirgenerek öğretilmesini amaçlamaktadır. Sosyal bilgiler öğretim alanının içeriğini oluşturan tarih, coğrafya, sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi, ekonomi, antropoloji gibi sosyal bilim disiplinlerinin ve bu disiplinlerin kendi aralarında oluşturdukları disiplinlerarası alt dalların ürettiği bilginin ve kullanılan temel metodolojinin öğrenci düzeyine indirgenerek öğretilmesini amaçlamaktadır. Bu durumda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının hem bu disiplinlerin ürettiği bilimsel bilgiye hem de kullandıkları metodolojiye hakim olmaları beklenmektedir. Bu noktada her birisi kendi içerisinde birçok alt bilim dalına ayrılabilen, kullandığı metodolojisi değişiklik gösteren bu kadar kapsamlı disiplinler hakkında öğretmen adaylarının nasıl bir yetkinliğe sahip olması gerektiği meselesi önemli bir tartışma konusudur ve sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarının içeriklerinin düzenlenmesindeki en tartışmalı alanlardan birisini oluşturduğu söylenebilir. Öğretmenlik eğitiminde alan içeriği ile ilgili bu tartışmaların yanı sıra öğretmenlik meslek bilgisi ile ilgili temel bilgi ve becerilerin kazandırıldığı diğer derslerin yapı ve içeriğinin nasıl olması gerektiği de program tasarımının temel sorunları arasında yer almaktadır.

Alanyazın incelendiğinde, YÖK tarafından üniversitelere programlarda değişiklik yapılması konusunda tanınan serbestliğin nasıl uygulandığını, farklı üniversitelerde programların içerik açısından nasıl organize edildiğini ve yürütülen programlar arasında ne gibi farklılıklar olduğunu tespit etmeye yönelik bir çalışma ile karşılaşmamıştır. YÖK'ün yetki devrinden sonra başlanılan program geliştirme çalışmaları için önceki uygulamaların çeşitli açılardan değerlendirilmesini amaçlayan ve bu sayede program geliştirme süreci için ihtiyaç analizi işlevi gören çalışmalara gereksinim vardır. Üniversitelerin programlarında gerçekleştirdikleri değişiklikler bir anlamda lisans programlarının organize edilmesi konusundaki ihtiyacı, programın şekillenmesi hakkında genel bazı eğilimleri ya da yaşanan sorunları yansıtmaktadır. Ayrıca hem uluslararası hem de ulusal düzeyde öğrenci hareketliliği konusundaki alternatiflerin artması programların birbiriyle eşdeğerliği sorunlarını daha çok gündeme getirmektedir. Bu nedenle mevcut programın farklı üniversitelerde nasıl uygulandığını; programlar arasındaki benzerlik, farklılık, genel eğilimler ve programın organize edilmesinde görülen sorunları belirlemenin lisans programlarının geliştirilmesi çalışmalarına önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Belirtilen gerekçeler çerçevesinde önceki dönemlerde, Türkiye'de farklı üniversitelerde yürütülen sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarının içeriğine bütüncül olarak bakmak gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı, YÖK tarafından (2006-2017 yılları arasında) üniversitelere programlarda değişiklik yapılması konusunda tanınan serbestliğin nasıl uygulandığını anlamak için sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarını içerik açısından incelemek ve bu vesileyle lisans programlarının geliştirilmesi konusundaki çalışmalara katkı sunmaktır. Bu çerçevede aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. YÖK'ün belirlediği çerçeve sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı üniversiteler tarafından nasıl uygulanmıştır?

- Lisans programlarında zorunlu dersler nasıl yapılandırılmıştır?
- Lisans programlarında seçmeli dersler nasıl yapılandırılmıştır?

2. Lisans programlarında içeriğin organize edilmesi ile ilgili ne tür sorunlar vardır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel araştırma prensiplerine göre düzenlenmiş ve araştırmada yöntem olarak doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi bir araştırma yöntemi olarak kullanılabilirdiği gibi nitel araştırma desenleri için ek bir veri kaynağı olarak da kullanılmaktadır. Özellikle araştırma sorularının doğrudan gözlemlenemeyeceği durumlara ilişkin belgelerin sistematik bir biçimde düzenlenmesi ve analiz edilmesi ile araştırma konusunu aydınlatmanın en etkili yolu olabilir (Bowen, 2009; Özkan, 2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi süreci, kaynakların “elde edilmesi, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi” aşamalarından oluşur (Özkan, 2021). Bu kaynaklar incelenen konuya ilişkin bilgi içeren ders kitapları, programlar, politika belgeleri, broşürler, planlar, film, video ve fotoğraf gibi yazılı, görsel materyaller olabilir (Özkan, 2021; Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu doğrultuda, 2006-2017 yılları arasında Türkiye’deki farklı üniversitelerin eğitim fakültelerinde uygulanmakta olan sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarının farklı üniversitelerde nasıl yapılandırıldığına betimlenebilmesi imkanı ancak üniversitelerdeki lisans programlarının dikkatli bir şekilde, detaylıca incelenmesi ile mümkün olduğundan araştırma doküman incelemesi olarak planlanmış ve yürütülmüştür. Başka bir deyişle araştırmada sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarının eğitim fakültelerinde nasıl yapılandırıldığına anlaşılabilmesi için birincil veri kaynağı olarak sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programları analiz edilmektedir.

Araştırma Süreci

Bu araştırmada eğitim fakültelerindeki sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarının farklı üniversitelerde “nasıl” uygulandığına dair durumun betimlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Türkiye’deki üniversitelerin eğitim fakültelerindeki sosyal bilgiler öğretmenliği anabilim dallarının web sitelerinde yayınladıkları bilgi paketlerinde sunulan dört yıllık programları araştırmanın veri kaynağı olarak belirlenmiştir. Öncelikle her programın dört yıllık program listelerinin web sitelerinden elde edilmesi planlanmıştır. Bu doğrultuda 2016 yılında üniversitelere yerleştirilen öğrenci istatistikleri temel alınarak, aktif olarak öğretim yapan sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programları listelenmiştir. ÖSYM (2016) istatistiklerine göre belirtilen öğretim yılında Türkiye’de 59 üniversitede sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı aktif olarak faaliyet göstermektedir. Bu aşamadan sonra araştırmacılar, ilgili üniversitelerin web sitelerinden ders katalogları/bilgi paketlerinin varlığını tespit etmiştir. Bu inceleme sonrasında 59 ayrı eğitim fakültesi sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programından altı tanesinin dört yıllık programlarındaki seçmeli derslerin adlarına ve ayrıntılarına yer vermediği görülmüştür. Bu nedenle bu fakültele ait öğretim programları veri setinden çıkarılmıştır. Bu incelemenin sonucuna göre dört yıllık programlarına ulaşılabilen 53 ayrı eğitim fakültesinin sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı araştırmanın veri kaynağını oluşturmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. 53 üniversiteye ait sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarının içeriği araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Bu incelemede programlarda mezuniyet kredisi (varsa ulusal kredi ve Avrupa Kredi Transfer Sistemi/AKTS), ders sayıları (zorunlu ve seçmeli), seçmeli derslerin disiplinlere göre dağılımı, eklenen veya çıkarılan dersler gibi kategorilerde kodlamalar yapılmıştır. Kodlamalar yapılırken programların karşılaştırmalı incelenmesi sonucu bazı sorunlar tespit edilmiş ve bunlar da ayrıca kodlanmıştır. Analiz sürecinde hem nicel hem de nitel bulgulara ulaşılmıştır. Nicel verilerin analizinde frekans, yüzde ve aritmetik ortalama kullanılmış, nitel veriler ise uygun kategorilerde birleştirilerek tümevarımsal olarak analiz edilmiştir. Araştırmacılar kodlamaları ve analizi birlikte yürütmüşlerdir.

Bu araştırma öncelikle bildiri olarak sunulmuştur. Bu aşamada üniversitelerin isimleri kullanılmamış bunun yerine kodlama yapılarak rumuz kullanılmıştır. Fakat araştırmanın veri kaynakları isteyen herkesin ulaşabileceği bir ortamda üniversitelerin kendi ilan ettikleri programlar olduğundan araştırmacılar üniversite isimlerinin kod kullanılmadan açıkça kullanılmasının bilimsel etik ihlali olmayacağı konusunda uzlaşmıştır. Bu sebeple araştırma bildiri olarak sunulduğunda üniversite isimleri yerine kod kullanılmış ve fakat bu yazıda üniversitelerin isimleri açıkça kullanılmıştır. Ayrıca bu araştırmada üniversitelerin kendi web sayfalarında erişime açık bir şekilde ilan ettikleri lisans programları incelendiği için, araştırmanın konusu veya katılımcıları insan olmadığı için “Etik Kurul” onayı alınmamıştır.

BULGULAR

Türkiye’deki sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programları içeriklerinin incelendiği bu çalışmada elde edilen bulgular araştırma soruları çerçevesinde düzenlenerek sunulmuştur. Bu çerçevede öncelikle programların zorunlu ve seçmeli derslerinin yapılandırılması ile ilgili bulgular, daha sonra programlarda içeriğin düzenlenmesi konusunda belirlenen sorunlarla ilgili bulgular aşağıda sunulmaktadır. Analizin 53 lisans programı kapsamında yer alan bütün dersler üzerinde yapılmasından dolayı yoğun bir veri seti mevcuttur. Bu nedenle bulguların sunumunda dikkate değer örneklerin verilmesi yoluna gidilmiştir.

Lisans Programlarında Zorunlu Derslerin Yapılandırılması ile İlgili Bulgular

İncelenen lisans programlarında yer alan zorunlu derslerin nasıl yapılandırıldığı üç boyut altında incelenmiştir. Bunlardan ilki zorunlu derslerde yapılan değişiklikler, ikincisi programdan çıkarılan dersler ya da fazladan eklenen dersler ve üçüncüsü de AKTS kredilerindeki uyumluluktur. Bu konulara ait bulgular ilgili başlıklar altında aşağıda sunulmuştur.

Zorunlu Derslerde Yapılan Değişiklikler

Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarında yer alan zorunlu dersler, YÖK (2007)’ün sunduğu çerçeve program ile karşılaştırılarak herhangi bir değişiklik olup olmamasına, varsa değişikliğin türüne göre kodlanmıştır. Bu analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre incelenen 53 programdan 19 tanesi YÖK’ün belirlediği çerçeve programdaki zorunlu dersleri hiçbir değişiklik yapmadan uygulamıştır. Bu programlarda ayrıca seçmeli derslerin sayısı ve döneminin de aynı kaldığı görülmektedir. Zorunlu derslerde hiçbir değişiklik yapmayan programların olduğu üniversiteler; Abant İzzet Baysal, Adıyaman, Aksaray, Amasya, Ankara, Bartın, Bozok, Bülent Ecevit, Celal Bayar, Cumhuriyet, Çanakkale Onsekiz Mart, Dicle, Gaziosmanpaşa, İstanbul, Kırıkkale, Marmara, Mehmet Akif Ersoy, Nevşehir Hacı Bektaş Veli ve Sinop Üniversitesi olarak tespit edilmiştir. Bazı üniversiteler bu zorunlu derslere ek olarak bazı dersler eklemiştir.

YÖK’ün belirlediği çerçeve programdaki zorunlu derslerin yapılandırılmasında değişikliğe giden diğer 34 programın ise en az bir zorunlu dersin süresinde, türünde, adında veya döneminde değişiklik yaptığı ya da çeşitli dersleri birleştirme yoluna gittiği tespit edilmiştir. Bu programlardan 28’i çerçeve programdaki zorunlu derslerde %25’ten az oranda değişiklik yapmışken 5 üniversitenin ise daha yüksek oranlarda değişiklikler yaptıkları (Karadeniz Teknik [%44,1], Sakarya [%89,8], Siirt [%72,9], Süleyman Demirel [%42,4] ve Uludağ [%30,5]) belirlenmiştir. Çerçeve programda en yüksek oranda değişikliği yapan Sakarya Üniversitesi ile Siirt Üniversitesi’nin lisans programlarında yaptıkları değişiklikler Tablo 1’de örneklendirilmiştir.

Metin Times New Roman yazı karakteri ile 11 punto ve tek satır aralığı ile yazılmalıdır. Giriş, Yöntem vb. temel başlıklar ile paragraf arasında 1,5 satır aralığı verilmelidir. Paragraf başları 1 cm içeriden başlamalıdır. Devam eden satır başları sola yaslı olacak bir şekilde düzenlenmelidir. Tüm metin iki yana yaslı olmalıdır. Örnek başlıklar verilmiştir.

Tablo 1.

Sakarya ve Siirt Üniversitesi’nin lisans programında yapılan değişiklikler

Derslerde yapılan değişiklik durumu	Sakarya Üniversitesi		Siirt Üniversitesi	
	f	%	f	%
Değişiklik yok	6	10,2	16	27,1
Programdan kaldırma	8	13,6	4	6,8
Dönem değişikliği	12	20,3	13	22,0
Ders türü değişikliği	16	27,1	13	22,0
Ders adı değişikliği	-	-	1	1,7
Ders saati değişikliği	2	3,4	2	3,4
Dersleri birleştirme	12	20,3	8	13,6
Dönem ve saat değişikliği	-	-	2	3,4
Ders adı, dönemi ve saati değişikliği	1	1,7	-	-
Toplam	59	100,0	59	100,0

Tablo 1 incelendiğinde Siirt Üniversitesi'nin değişiklik yapmadan bıraktığı derslerin oranı dışında en büyük orandaki değişikliklerin derslerin döneminde ve türünde yapılan değişiklikler olduğu görülmektedir. Ayrıca Sakarya Üniversitesi'nde bazı zorunlu dersleri birleştirme oranının da yüksek olduğu söylenebilir. Sakarya Üniversitesi'nde daha fazla olmakla birlikte üniversiteler programdan ders kaldırma yoluna da gitmektedirler. Ders adı değişikliği ile birden fazla değişikliği bir arada yapma oranlarının düşük olduğu söylenebilir. Burada belirtmekte yarar görülmektedir ki bir dersin türü değiştirilmişse o değişiklik sadece ders türü değişikliği olarak kodlanmış, dersin seçmeli olmasıyla birlikte adında, süresinde ya da dönemdeki değişiklikler artık seçmeli ders kategorisine girdiği için dikkate alınmamıştır.

Lisans programlarındaki değişikliklerin dersler bazında incelenmesi sonucunda ulaşılan bulgular ise Tablo 2'de sunulmuştur. Tablo incelendiğinde Sosyal Bilgilerin Temelleri, Eğitim Bilimine Giriş ve Öğretmenlik Uygulaması derslerinin bütün lisans programlarında çerçeve programda öngörüldüğü şekliyle uygulandığı, diğer derslerde ise çeşitli değişikliklerin mevcut olduğu görülmektedir. Bu değişiklikler incelendiğinde üniversitelerin ortak bazı dersler konusunda aynı değişiklikleri yaptıkları tespit edilmiştir. Her bir derste meydana gelen değişikliği tek tek ele almak oldukça uzun bir yer tutacağı için ortak olarak tekrar eden değişiklikler ile özel örnek oluşturan durumlar gerçekleştirilen değişikliğin türüne göre ele alınmış ve açıklanmıştır.

Tablo 2.

Zorunlu dersler bazında yapılan değişikliklere ait analiz sonuçları

Dersler (Derslerin başındaki numara ait olduğu dönemi göstermektedir)	Değişiklik yok	Programdan kaldırma	Dönem değişikliği	Ders türü değişikliği	Ders adı değişikliği	Dersleri birleştirme	Ders süresi değişikliği	Ders dönemi ve süresi değişikliği	Ders adı, dönemi ve süresi değişikliği
1. Sosyal Bilgilerin Temelleri	53								
1. Sosyal Psikoloji	49		1	2			1		
1. Arkeoloji	49		1	3					
1. Sosyoloji	52						1		
1. Türkçe I Yazılı Anlatım	49	3			1				
1. Bilgisayar I	43	7	1	2					
1. Yabancı Dil I	48					1	4		
1. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I	52					1			
1. Eğitim Bilimine Giriş	53								
2. Genel Fiziki Coğrafya	51		1				1		
2. Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı	50				1	2			
2. Felsefe	50		1	2					
2. Ekonomi	48	1	3	1					
2. Türkçe II Sözlü Anlatım	48	3			2				
2. Bilgisayar II	41	1		1			1		
2. Yabancı Dil II	47					1	5		
2. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II	52					1			
3. Türkiye Fiziki Coğrafyası	51	1	1						
3. İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü	51	2							
3. Siyaset Bilimine Giriş	50		1	2					
3. Temel Hukuk	51		2						
3. Sanat ve Estetik	40	7		6					
3. Bilimsel Araştırma Yöntemleri	47		4	1			1		
3. Eğitim Psikolojisi	43		9				1		
4. Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya	49		4						
4. Antropoloji	48		1	4					
4. Ortaçağ Tarihi	51					2			
4. Bilim Teknoloji ve Sosyal Değişme	48		2	2	1				
4. Vatandaşlık Bilgisi	51					2			
4. Türk Eğitim Tarihi	44	4	2	3					

Tablo 2 devamı...

Dersler (Derslerin başındaki numara ait olduğu dönemi göstermektedir)	Değişiklik yok	Programdan kaldırma	Dönem değişikliği	Ders türü değişikliği	Ders adı değişikliği	Dersleri birleştirme	Ders süresi değişikliği	Ders dönemi ve süresi değişikliği	Ders adı, dönemi ve süresi değişikliği
4. Öğretim İlke ve Yöntemleri	44		9						
5. Osmanlı Tarihi ve Uygarlığı I	50					2	1		
5. Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası	50	1		1	1				
5. Yeni ve Yakın Çağ Tarihi	51		1				1		
5. İnsan Hakları ve Demokrasi	50	1				2			
5. Ülkeler Coğrafyası	49		1	1				1	
5. Topluma Hizmet Uygulamaları	50		2	1					
5. Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı	44		6		3				
5. Sınıf Yönetimi	50		2	1					
6. Osmanlı Tarihi ve Uygarlığı II	51					2			
6. Sosyal Bilgiler Sözlü ve Yazılı Edebiyat İncelemesi	43		2	3	3		1		1
6. İnsan İlişkileri ve İletişim	48	1	1	3					
6. Çağdaş Dünya Tarihi	51	2							
6. Siyasi Coğrafya	51			2					
6. Ölçme ve Değerlendirme	49		3				1		
6. Özel Öğretim Yöntemleri I	49		2		1			1	
6. Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi	44		8	1					
7. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I	51					2			
7. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İncelemeleri	48	1	2	2					
7. Günümüz Dünya Sorunları	49		1	3					
7. Özel Öğretim Yöntemleri II	48		2		1		1	1	
7. Program Geliştirme	40	7	3	1	1			1	
7. Özel Eğitim	41	4	3	4	1				
7. Okul Deneyimi	51	1	1						
8. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II	51					2			
8. Sosyal Proje Geliştirme	45	1	2	3			2		
8. Drama	37	3	1	5	5		2		
8. Rehberlik	45		8						
8. Öğretmenlik Uygulaması	53								

Programdan kaldırma

Programlarda yapılan değişikliklerden birisi zorunlu dersler kapsamındaki bazı derslerin programdan kaldırılması şeklindedir. Bu çerçevede gözlenen temel yönelimlerden birisi Bilgisayar I ve II derslerinin programlardan kaldırılması veya adında ve içeriğinde değişikliğe gidilmesidir. Bilgisayar I dersi 7 programdan, Bilgisayar II dersi ise 10 programdan kaldırılmıştır. Bu şekilde değişikliğe uğrayan Bilgisayar dersinin yerine Temel Bilgi Teknolojileri (Çukurova, Ondokuz Mayıs, Siirt), Temel Bilgi Teknolojisi Kullanımı (Sakarya ve Süleyman Demirel), Temel Bilgisayar Teknolojisi Kullanımı (Muş Alparslan), Eğitimde Bilişim Teknolojileri (Gazi) gibi isimlerle genellikle tek dönemlik derslerin yerleştirildiği görülmektedir. Bununla birlikte bazı programlarda Bilgisayar I ve II derslerinin seçmeli derse dönüştürüldüğü ya da tek bir dönemde birleştirildiği de gözlenmiştir. Lisans programlarında gözlenen genel bir başka eğilim de Türkçe I: Yazılı Anlatım ve Türkçe II: Sözlü Anlatım dersleri kapsamında görülmektedir. Anılan dersler 3 programdan kaldırılmış, yerine Türk Dili ismiyle yeni dersler açılmıştır. Bu dersler bazı programlarda Türk Dili I ve Türk Dili II şeklinde iki döneme (Çukurova ve Süleyman Demirel), Sakarya Üniversitesi'nde ise tek döneme yerleştirilmiştir. Bir programda ise Türk Dili I: Yazılı Anlatım (Uludağ) gibi iki farklı dersin adı birleştirilerek yeni bir ders oluşturulmuştur.

Programlardan kaldırılan diğer derslere bakıldığında Sanat ve Estetik dersi ile Program Geliştirme derslerinin 7 programdan, Türk Eğitim Tarihi ve Özel Eğitim derslerinin 4 programdan, Drama dersinin 3 programdan kaldırıldığı görülmektedir. Bu derslerin hepsi de YÖK çerçeve programında kaldırılabilceği

ayrıca vurgulanan derslerdir. Program Geliştirme dersini kaldıran programlardan ikisi (İnönü ve Niğde Ömer Halisdemir) bu dersin yerine Eğitim Programları ve Öğretim adıyla seçmeli bir ders açmıştır. Daha sonra da değinileceği gibi bu dersler programdan kaldırılmamışsa seçmeli derse dönüştürülme yolu tercih edilmiştir. Kaldırılan dersler konusundaki dikkate değer bir örnek de Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Okul Deneyimi dersinin kaldırılarak yerine Öğretmenlik Uygulaması adıyla bir dersin konulmuş olmasıdır.

Dönem değişiklikleri

Tablo 2 incelendiğinde en yaygın değişikliğin dönem değişiklikleri şeklinde yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamdaki değişiklikler incelendiğinde sadece dönem değişikliği ya da diğer özelliklerle dönem değişikliğini birlikte yapan en az üç üniversitenin değişiklik yaptığı derslerin Ekonomi, Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Eğitim Psikolojisi, Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya, Öğretim İlke ve Yöntemleri, Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı, Ölçme ve Değerlendirme, Özel Öğretim Yöntemleri I, Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi, Özel Öğretim Yöntemleri II, Program Geliştirme ile Rehberlik derslerinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu derslerin önemli bir kısmının meslek bilgisi kapsamındaki dersler olduğu görülmektedir. Eğitim Psikolojisi ve Öğretim İlke ve Yöntemleri derslerinin dönemi konusunda değişiklik yapan üniversitelerin tümü (Anadolu, Balıkesir, Karadeniz Teknik, Kastamonu, Muş Alparslan, Sakarya, Siirt, Süleyman Demirel, Uludağ); Rehberlik dersinde dönem değişikliği yapan üniversitelerin tümü (Balıkesir, Karadeniz Teknik, Kastamonu, Muş Alparslan, Pamukkale, Sakarya, Siirt, Uludağ) bu dersi önceki bir döneme almışlardır. Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi dersinde dönem değişikliği yapan üniversitelerden birisi dışındaki hepsi (Balıkesir, Kastamonu, Kilis 7 Aralık, Muş Alparslan, Sakarya, Süleyman Demirel, Uludağ) bu dersi daha sonraki döneme almışlardır. Meslek bilgisi kategorisindeki Ölçme ve Değerlendirme, Özel Öğretim Yöntemleri I, Özel Eğitim dersleri ile alan ve alan eğitimi kategorisindeki Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya ve Özel Öğretim Yöntemleri II derslerinde de öne çekme eğiliminin bulunduğu görülmektedir. Verilen bu örneklerden de anlaşılacağı gibi üniversiteler Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi dersi dışındaki meslek bilgisi derslerini önceki dönemlere alma eğilimi göstermektedirler. Çerçeve programda 2. yarıyılı herhangi bir meslek bilgisi dersi bulunmamakta, üniversiteler sonraki dönemlerde yer alan meslek bilgisi derslerini bu döneme de bir tane yerleştirecek şekilde öne çektikleri görülmektedir. Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi dersinde ise tersi yönde ortak bir eğilim olduğu, bu dersi özellikle son yarıyılı alma uygulamasının hakim olduğu anlaşılmaktadır. Dönem değişiklikleri konusunda Bilimsel Araştırma ve Yöntemleri ile Ekonomi dersleri ise değişiklik yapılan tüm programlarda daha sonraki dönemlere aktarılmıştır.

Ders türü değişiklikleri

Lisans programlarında gözlenen ikinci en yaygın değişiklik zorunlu derslerin seçmeli derse dönüştürülmesi yönündedir. Bu kapsamda yapılan değişiklikler incelendiğinde en az üç üniversite tarafından yapılan değişikliklerin Arkeoloji, Sanat ve Estetik, Antropoloji, Türk Eğitim Tarihi, Sosyal Bilgiler Sözlü ve Yazılı Edebiyat İncelemeleri, İnsan İlişkileri ve İletişim, Günümüz Dünya Sorunları, Özel Eğitim, Sosyal Proje Geliştirme ve Drama derslerinde meydana geldiği görülmüştür. Bu derslerden bazıları yukarıda da değinildiği gibi programdan kaldırılma eğilimi olan derslerdir. Bazı üniversiteler bu dersleri lisans programından kaldırmamış fakat seçmeli derse dönüştürmüşlerdir.

Ad değişiklikleri

Lisans programlarında yer alan zorunlu derslerin uğradığı değişikliklerden birisi de derslerin adının değiştirilmesidir. Ders adı değişikliği yapılan derslerden birisi Sosyal Bilgiler Sözlü ve Yazılı Edebiyat İncelemesi'dir. Bu dersin adı iki üniversitede (Kastamonu ve Muğla Sıtkı Koçman) Sosyal Bilimlerde Sözlü ve Yazılı Edebiyat İnceleme(leri) olarak değiştirilmiştir. Ders adı değişikliği yaşayan bir diğer ders Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı dersidir. Artvin Çoruh, Kastamonu ve Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'nde öğretim teknolojileri ifadesinin yerine öğretim teknikleri ifadesi getirilerek dersin adı Öğretim Teknikleri ve Materyal Tasarımı olarak değiştirilmiştir. Bu değişikliklerin dışında bazı derslerin adına dersin sosyal bilgiler alanına özgü olduğunu belirtmek için sosyal bilgiler ifadesi eklenmektedir. Örneğin Karadeniz Teknik Üniversitesi Özel Öğretim Yöntemleri I ve II derslerini Sosyal Bilgiler Öğretimi I ve II olarak yeniden adlandırmıştır. Benzer şekilde Erciyes Üniversitesi Program Geliştirme dersinin adını Sosyal Bilgilerde Program Geliştirme olarak adlandırmış, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi ise Özel Eğitim dersini Sosyal Bilgiler Öğretiminde Özel Eğitim olarak değiştirmiştir. Bu şekilde en çok değişikliğe

uğrayan ders ise Drama dersidir. Beş üniversite (Çukurova, Dokuz Eylül, Dumlupınar, Muğla Sıtkı Koçman ve Trakya) bu dersi Sosyal Bilgilerde Yaratıcı Drama olarak yeniden adlandırmıştır. Bu kapsamdaki dikkat çeken bir diğer değişiklik Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı dersinin adının Eskiçağ Türkiye Tarihi ve Uygarlığı (Gaziantep) olarak değiştirilmesidir. Bu değişiklik sadece bir ders adı değişikliğinin ötesinde dersin kapsamında önemli bir farklılık oluşturmaktadır.

Dersleri birleştirme

Programlarda dersleri birleştirme şeklinde yapılan değişikliklerin programlarda en yüksek oranda değişiklik yapan Sakarya ve Siirt Üniversitelerinde görüldüğü söylenebilir. Bu çerçevede örneğin Sakarya Üniversitesi, ortak zorunlu dersler kapsamındaki Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi (AİTT) I ve II derslerini ve Yabancı Dil I ve II derslerini tek dönemde toplamıştır. Bu değişiklikte birlikte AİTT ders süresinde bir azaltmaya gidilmezken Yabancı Dil dersinin süresi azaltılmıştır. Üniversite Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı dersi ile Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı, İnsan Hakları ve Demokrasi dersi ile Vatandaşlık dersini, Osmanlı Tarihi ve Uygarlığı I ve II derslerini, aynı şekilde Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I ve II derslerini tek ders altında toplamıştır. Siirt Üniversitesi de Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı dersi ile Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı dersini, İnsan Hakları ve Demokrasi dersi ile Vatandaşlık dersini, Osmanlı Tarihi I ve II derslerini, Türkiye Cumhuriyeti I ve II derslerini birleştirilmiştir. Bu birleştirmelerde bu derslere ayrılan eski sürelerle genellikle bağlı kalmış, birleştirilen dersin süresi arttırılmıştır. Fakat Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı dersi ile Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı derslerinin toplam sürelerinde bir azalma meydana gelmiştir.

Süre değişiklikleri

İncelenen programlarda yer alan zorunlu derslerin sürelerinde yapılan değişiklikler incelendiğinde özellikle Yabancı Dil derslerinin sürelerinde değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Üç üniversite (Atatürk, Ondokuz Mayıs ve Süleyman Demirel) bu dersin süresini 3 saatten 2 saate indirirken bir üniversite (Ege) ise 4 saate çıkarmıştır. Diğer derslerdeki değişiklikler için ortak bir eğiliminden söz etmek zordur.

Eklenen Zorunlu Dersler

Lisans programlarında yer alan zorunlu derslerde meydana gelen değişiklikler sonucunda programdan kaldırılan veya seçmeli derse dönüştürülen dersler yerine ya da daha nadir olmakla birlikte mevcut programa ek olarak bazı zorunlu derslerin eklendiği görülmektedir. Bu kapsamdaki dersler incelenerek alanlarına göre kategorilendirilmiştir. Bu dersler ve kategoriler Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3.

Programlara eklenen zorunlu dersler

Kategori	Eklenen Zorunlu Dersler	Üniversite
Teknoloji	Temel Bilgi Teknolojisi (leri) Kullanımı	Sakarya, Süleyman Demirel
	Temel Bilgi Teknolojileri	Çukurova
	Eğitimde Bilişim Teknolojileri	Gazi
	Temel Bilgi Teknolojileri	Ondokuz Mayıs, Siirt
	Temel Bilgisayar Teknolojisi Kullanımı I	Muş Alparslan
	Temel Bilgisayar Teknolojisi Kullanımı II	Muş Alparslan
Dil	Türk Dili	Sakarya
	Türk Dili I	Çukurova, Süleyman Demirel
	Türk Dili II	Çukurova, Süleyman Demirel
	Osmanlı Türkçesi	Kilis 7 Aralık
Coğrafya/Çevre	Çevre Bilimi	Erciyes
	Coğrafi Bilgi Sistemleri	Atatürk
	Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği	Sakarya, Siirt
	Genel Fiziki Coğrafya II	Balıkesir
	Doğal ve Beşeri Unsurlarının Tanınması ve Çevre Gezileri	Ahi Evran

Tablo 3 devamı...

Kategori	Eklene Zorunlu Dersler	Üniversite
Tarih	Eskiçağ Türkiye Tarihi ve Uygarlığı	Gaziantep
	Selçuklu Tarihi (ve Medeniyeti)	Karadeniz Teknik, Süleyman Demirel
	Orta Asya Türk Tarihi Ve Kültürü	Sakarya
	Çağdaş Türk Dünyası Tarihi	Fırat
	Türk Düşünce Tarihi	Balıkesir
	Türk Medeniyeti	Atatürk
	Yeni ve Yakınçağ Türk Dünya Tarihi	Ahi Evran
Sosyal Bilgiler/Alan Eğitimi	Sosyal Bilgiler Eğitimi ve Temel Disiplinler	Muş Alparslan
	Sosyal Bilgiler Dersinde Etkinlik Geliştirme	Atatürk
	Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar	Gaziantep
	Eğitsel Oyunlarla Sosyal Bilgiler Öğretimi	Kafkas
	Alan Eğitiminde Araştırma Projesi	Karadeniz Teknik
	Coğrafya Öğretiminde Araç, Gereç, Gözlem ve Arazi Uygulamaları	Trakya
Eğitim	Eğitimde Güncel Sorunlar	Dumlupınar
	Eğitim Sisteminde Sorunlar, Eğilimler ve Gelişmeler	Atatürk
	Aile ve Yetişkin Eğitimi	Niğde Ömer Halisdemir
	Eğitim Sosyolojisi	Fırat
	Eğitim Felsefesi	Erzincan
	Genel ve Mesleki Etik	Gaziantep
Sosyal Sorumluluk	Toplumsal Duyarlılık Projesi II	Gaziantep
	Toplumsal Duyarlılık Projesi I	Gaziantep
	Etkinliklere Katılım	Gaziantep
	Sosyal Alan Uygulamaları	Balıkesir
	Toplumsal Sorumluluk ve Sağlıklı Yaşam	Necmettin Erbakan
Girişimcilik	Girişimcilik	Kastamonu
	Girişimcilik ve Proje Yönetimi	Sakarya
	Girişimcilik Kültürü	Necmettin Erbakan
Üniversiteye Uyum	Üniversite Yaşamına Geçiş	Ege
	Üniversite Yaşamına Uyum Programı	Ankara
	Üniversite Hayatına Giriş	Necmettin Erbakan
Öğretmenlik Uygulaması	Öğretmenlik Uygulaması I	Karadeniz Teknik
Edebiyat	Eski Türk Edebiyatı I	Gaziantep

Tablo 3'te görüldüğü üzere programlara on bir alanda zorunlu ders eklenmiştir. Daha önce de değinildiği gibi bu derslerden bazıları Bilgisayar, Türkçe I: Yazılı Anlatım ya da Türkçe II: Sözlü Anlatım gibi derslerin yerine farklı isimlerle konulan derslerden oluşmaktadır. Bunun dışında açılan derslerin dağılımı incelendiğinde 8 dersin tarih alanı, 6'şar dersin coğrafya/ çevre, sosyal bilgiler ve eğitim alanında, 5 dersin sosyal sorumluluk alanında, 3'er dersin girişimcilik ve üniversiteye uyum alanında olduğu görülmektedir. Daha önce değinildiği gibi Karadeniz Teknik Üniversitesi Okul Deneyimi dersini kaldırarak Öğretmenlik Uygulaması adında yeni bir zorunlu ders eklemiştir. Son olarak Gaziantep Üniversitesi'nin diğer kategorilerden farklı olarak bir edebiyat dersi eklediği görülmektedir.

AKTS Kredilerindeki Farklılıklar

İncelenen lisans programlarında yer alan derslerin kredileri karşılaştırılmak istendiğinde bazı programların yayınladığı ders kataloglarında ya da bilgi paketlerinde ulusal kredilere yer vermedikleri görülmüştür. Bu şekilde yapılan inceleme sonucunda 53 programdan 19 tanesinde yerel/ulusal kredilere

yer verildiği, 34'ünde ise artık yerel/ulusal kredilere yer verilmediği tespit edilmiştir. Derslerin AKTS kredileri üzerinden yapılan incelemede ise özellikle bazı derslerin ders saatlerinin aynı olmasına karşın sahip oldukları AKTS kredilerinin önemli derecede farklılaştığı görülmüştür. Tüm programlarda aynı AKTS kredisine sahip bir ders görülmemiştir. Derslerin en düşük ve en yüksek kredileri arasında en az 2, genellikle de 3 kredi fark bulunmaktadır. 4 ve daha fazla kredi farkına sahip olan derslerin listesi Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4.

Lisans programlarındaki bazı derslerin en düşük ve en yüksek AKTS kredileri

Dersler	En düşük AKTS	En yüksek AKTS	Fark
Sosyal Psikoloji	2	6	4
Sosyoloji	2	6	4
Bilgisayar I	2	6	4
Yabancı Dil I	0	5	5
Eğitim Bilimine Giriş	3	7	4
Genel Fiziki Coğrafya	4	8	4
Ekonomi	2	6	4
Türkçe II: Sözlü Anlatım	1	5	4
Bilgisayar II	2	6	4
Yabancı Dil II	0	5	5
Osmanlı Tarihi I	2	7	5
Yeni ve Yakın Çağ Tarihi	2	6	4
Topluma Hizmet Uygulamaları	2	7	5
Sosyal Bilgiler Sözlü ve Yazılı Edebiyat İncelemeleri	2	6	4
Özel Öğretim Yöntemleri I	3	7	4
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I	2	7	5
Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İncelemeleri	4	8	4
Özel Öğretim Yöntemleri II	3	9	6
Özel Eğitim	2	6	4
Okul Deneyimi	3	8	5
Sosyal Proje Geliştirme	3	8	5
Drama	3	8	5
Öğretmenlik Uygulaması	5	12	7

Bilindiği gibi 1 AKTS kredisi 25 saate eşdeğer bir çalışmaya karşılık gelmektedir ve bir öğrencinin bir dönem boyunca 1 AKTS kredisi için 25 saat çalışma yapması gerektiğini ifade eder. Bu durumda örneğin 3 AKTS kredisine sahip bir ders için öğrencinin tüm dönem içerisinde 75 saat çalışma yapması beklenmektedir. Fakat Tablo 4'te görüldüğü gibi, aynı ders saatine sahip derslerin kredilendirilmesinde dikkate değer farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin bir üniversite 2 saatlik Sosyal Psikoloji dersinde öğrenciden 50 saatlik çalışma beklerken başka bir üniversite aynı saatteki ders için 150 saat çalışma beklemektedir. Bu farklılık örneğin Öğretmenlik Uygulaması dersindeki 7 saatlik farkla daha dikkate değer bir hal almaktadır. Bu farklılıkların ne oranda normal karşılanması gerektiği tartışılması gereken bir konudur.

Lisans Programlarında Seçmeli Derslerin Yapılandırılması ile İlgili Bulgular

İncelenen lisans programlarında yer alan seçmeli derslerin nasıl yapılandırıldığı iki boyut altında incelenmiştir. Bunlar seçmeli derslerin sayıları ve seçmeli derslerin disiplinlere göre dağılımlarıdır.

Seçmeli Ders Sayıları

Seçmeli dersler zorunlu derslerde olduğu gibi “alan eğitimi” “genel kültür” ve “meslek bilgisi” olarak gruplandırılmaktadırlar. Bunun yanında üniversitelerin bütün lisans programlarında seçmeli olarak

okutulmasına karar verdikleri “üniversite ortak seçimlik dersleri” vardır. Üniversite ortak seçimlik dersler, alana özgü olmadıkları için bu incelemeye dahil edilmemiştir. Üniversitelerin sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarındaki seçmeli derslerinin sayıları tablo 5’te sunulmaktadır. Üniversitelere göre seçmeli ders sayıları incelendiğinde en az 7 en fazla ise 57 seçmeli ders olduğu görülebilir.

Tablo 5.

Lisans programlarındaki seçmeli ders sayıları

Üniversite Adı	Seçmeli Ders Sayısı	Üniversite Adı	Seçmeli Ders Sayısı
Atatürk Üniversitesi	7	Aksaray Üniversitesi	23
Kafkas Üniversitesi	7	Balıkesir Üniversitesi	24
Kastamonu Üniversitesi	7	Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi	24
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	7	Ahi Evran Üniversitesi	25
İnönü Üniversitesi	8	Gazi Üniversitesi	25
İstanbul Üniversitesi	9	Ege Üniversitesi	26
Anadolu Üniversitesi	10	Sinop Üniversitesi	26
Erciyes Üniversitesi	10	Süleyman Demirel Üniversitesi	27
Kilis 7 Aralık Üniversitesi	10	Çukurova Üniversitesi	28
Bozok Üniversitesi	11	Dumlupınar Üniversitesi	28
Gaziosmanpaşa Üniversitesi	11	Necmettin Erbakan Üniversitesi	28
Erzincan Üniversitesi	14	Adıyaman Üniversitesi	29
Trakya Üniversitesi	14	Akdeniz Üniversitesi	29
Amasya Üniversitesi	16	Muş Alparslan Üniversitesi	29
Dicle Üniversitesi	17	Bülent Ecevit Üniversitesi	32
Fırat Üniversitesi	18	Uludağ Üniversitesi	33
Gaziantep Üniversitesi	19	Karadeniz Teknik Üniversitesi	34
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	19	Siirt Üniversitesi	35
Kırıkkale Üniversitesi	20	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	38
Marmara Üniversitesi	20	Yıldız Teknik Üniversitesi	38
Pamukkale Üniversitesi	20	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	39
Cumhuriyet Üniversitesi	21	Sakarya Üniversitesi	41
Dokuz Eylül Üniversitesi	21	Bartın Üniversitesi	42
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	21	Artvin Çoruh Üniversitesi	47
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	21	Ankara Üniversitesi	50
Celal Bayar Üniversitesi	22	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	57
Adnan Menderes Üniversitesi	23		

Seçmeli derslerin niteliği bir yana özellikle seçmeli ders sayılarının az olduğu üniversitelerde bazı dönemlerde seçmeli ders olarak tek bir dersin sunulduğu tespit edilmiştir. Esasen sadece iki seçmeli ders sunulduğunda da zorunlu seçmeli ders uygulamasından söz edilebilir. Çünkü seçenekli dersler arasında eşit dağılım sağlanması için her bir seçmeli derse öğrenci sayısının yarısı kadar kontenjan koyulduğu düşünüldüğünde, öğrenci birini seçemediği takdirde diğer derse seçmek zorunda bırakılmaktadır. Yapılan incelemeye göre herhangi bir dönemde tek bir seçmeli ders sunan üniversiteler şunlardır; Atatürk Üniversitesi, Bozok Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Kafkas Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi.

Seçmeli Derslerin Disiplinlere/Bilim Dallarına Göre Dağılımı

Seçmeli derslerin analizinde “alan eğitimi” “genel kültür” ve “meslek bilgisi” kategorilerine uygun olarak derslerin gruplanması planlanmış fakat bu tür bir gruplamada üniversiteler arasında uzlaşma olmadığı görüldüğü için bundan vazgeçilmiştir. Örneğin “Türkiye Turizm Coğrafyası” dersi Kilis 7 Aralık Üniversitesi’nde “alan eğitimi” grubundayken, “Turizm Coğrafyası” dersi Pamukkale Üniversitesi’nde “genel kültür” grubunda yer almaktadır. Doğrusu sosyal bilgiler eğitimi için özellikle alan bilgisi ve genel kültür alanlarında bunun gibi bir gruplama yapmak sosyal bilgiler dersinin doğası gereği oldukça güçtür. Bu nedenle sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarında yer alan seçmeli derslerin disiplinlere/bilim dallarına göre gruplandırılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarında yer alan seçmeli derslerin disiplinlere/bilim dallarına göre dağılımları Tablo 6’da sunulmaktadır.

Tablo 6.

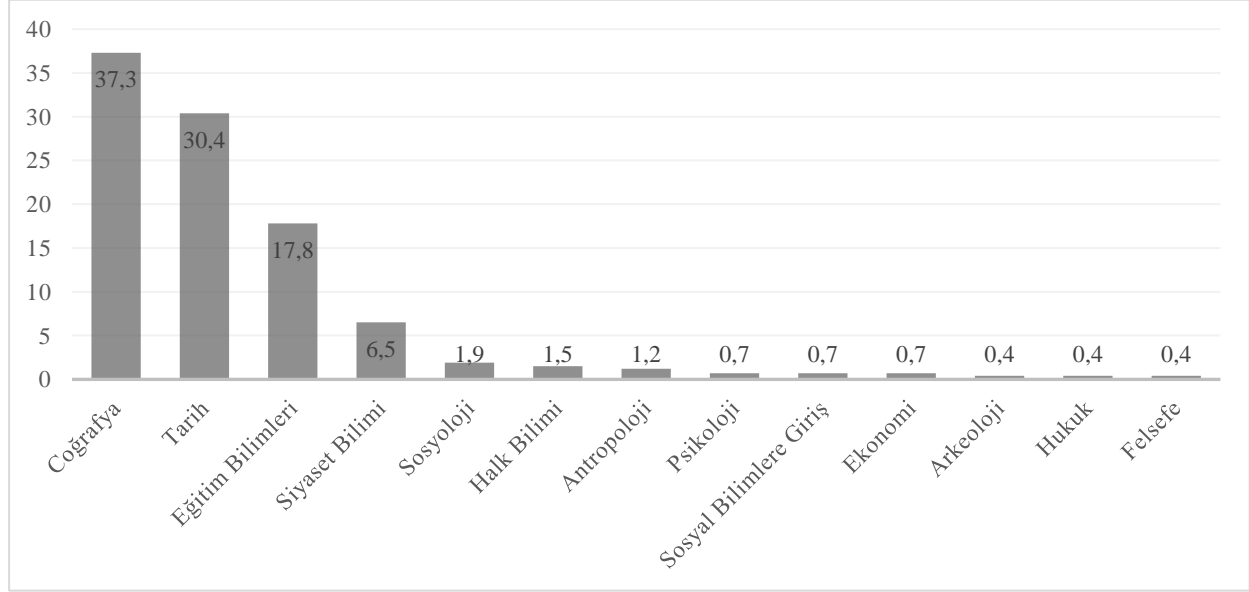
Lisans programlarındaki seçmeli derslerin dağılımı tablosu

Ders alanı/disiplini	Örnek dersler	Frekans
Temel sosyal bilimler	Siyasi coğrafya Avrupa tarihi	682
Sosyal bilgiler öğretimi	Sosyal bilgilerde tartışmalı konuların öğretimi Okul dışı sosyal bilgiler öğretimi	100
Dil eğitimi	Osmanlı Türkçesi İşaret dili	85
Eğitimde güncel alanlar	Toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları Müze eğitimi	73
Sanat ve sanat eğitimi	Sanat bilgisi Edebiyat ve çocuk edebiyatı	58
Değer/beceri eğitimi	Değerler eğitimi Sosyal Beceri Eğitimi	48
Eğitim öğretim süreçleri	Öğrenme kuramları Kaynaştırma eğitimi	36
İnsan hakları, vatandaşlık ve demokrasi	İnsan hakları ve demokrasi Çocuk hakları ve eğitimi	26
Bilişim teknolojileri	Eğitim teknolojisi Teknoloji bilgisi	23
Kişisel gelişim ve iletişim	Kişisel gelişim İletişim	22
Eğitim sistemleri	Eğitim sistemleri Karşılaştırmalı eğitim	21
Bilimsel araştırma/proje	Araştırma yöntemleri Proje geliştirme	19
Güvenlik-sağlık ve trafik bilgisi	Trafik ve ilkyardım Sağlık bilgisi	19
Yaratıcı drama ve oyun	Drama Ritim ve devinimlerle müzikli oyunlar	16
Öğretmenlik ve öğretmen yetiştirme	Öğretmenlik ve meslek etiği Öğretmen yetiştirme	12
Spor/rekreasyon/beden eğitimi	Satranç öğretimi Beden eğitimi ve rekreasyon	11
Fen bilimleri ve matematik	Matematik öğretimi Bilim teknoloji ve toplum	9

Tablo 6 incelendiğinde seçmeli derslerin büyük oranda sosyal bilimler kategorisinde yığılmış olduğu görülebilir. Sosyal bilgiler, birçok farklı sosyal bilim disiplinini bir araya getiren disiplinlerarası bir ders olduğundan esasen bu beklendik bir sonuçtur. Ancak bu derslerin sosyal bilim disiplinlerinde nasıl bir dağılım gösterdiği dikkate değerdir. Seçmeli derslerin sosyal bilimler disiplinlerinde nasıl bir dağılım gösterdiği, hangi disiplinlerin ön plana çıkarıldığını anlamak açısından önemli bir göstergedir. Seçmeli derslerin dağılımı, müfredatta hangi disiplinlere daha fazla ağırlık verildiği ve dolayısıyla öğrencilere hangi perspektiflerin daha çok sunulduğu konusunda fikir verir. Seçmeli derslerin sosyal bilimler disiplinlerindeki dağılımları grafik 1’de sunulmaktadır.

Grafik 1.

Seçmeli Derslerin Sosyal Bilim Disiplinleri İçindeki Dağılımı

Sosyal bilimler alanındaki seçmeli derslerin toplamda % 67,70'inin Coğrafya ve Tarih disiplinleriyle ilgili derslerden oluştuğu tespit edilmiştir. Coğrafya ve Tarih disiplinlerinden sonra en fazla ders Eğitim Bilimleri alanındadır, onu Siyaset Bilimleri takip etmektedir. Sosyoloji, Halk Bilimi, Antropoloji, Ekonomi, Psikoloji, Arkeoloji, Felsefe, Hukuk gibi Sosyal Bilimler alanının temelinde yer alan sosyal bilim disiplinlerinin seçmeli derslerde sosyal bilimler içindeki oranının çok düşük olduğu görülmektedir. Bu sonuç sosyal bilgiler öğretiminde Tarih ve Coğrafya gibi disiplinlerin ağırlığının diğer sosyal bilim disiplinlerine göre çok daha fazla ön plana çıkarıldığını göstermektedir. Sosyal bilgilerin disiplinlerarası yapısı göz önüne alındığında, Sosyoloji, Ekonomi, Antropoloji gibi sosyal bilim disiplinlerinin ders programında daha az yer bulması dikkat çekicidir.

Lisans Programlarının Yapılandırılması Konusundaki Sorunlarla İlgili Bulgular

Lisans programlarının incelenmesi sırasında “derslerin sıralanması sorunu, tekrarlayan dersler ve içerik, zorunlu seçmeli uygulaması” gibi sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu sorunlara dair bulgular aşağıda kategoriler altında sunularak örneklendirilmiştir.

Derslerin Sıralanması Sorunu

Lisans programlarının incelenmesi sırasında derslerin dört yıllık programdaki öncelik sonralık durumları ile ilişkili bazı sorunlar tespit edilmiştir. Bu amaçla yapılan inceleme bu sorunun yaygın olduğunu ortaya koymuştur. Programlarda derslerin yapılandırılmasındaki temel ilkelere birisi öğretmen adaylarının öncelikle eğitim bilimini ve öğretmenlik mesleğini tanımaları, aynı zamanda kendi alanlarındaki alan bilgisine yönelik bilgi ve anlayış geliştirmeleridir. Program ilerledikçe alan bilgisi ve alan eğitimi derslerinin artması beklenmektedir. Yapılan inceleme hem bu genel ilerleme açısından hem de derslerin içeriği açısından derslerin sıralanması açısından bazı sorunlar olduğunu ortaya koymuştur. Bu konuda en sık karşılaşılan durumlardan birisi Türk Modernleşme Tarihi ya da aynı içerikteki benzer isimlerle açılan derslerdir. Bu dersler genellikle 2. sınıfta açılmaktadır. Oysa 3. sınıfta iki dönem şeklinde açılan Osmanlı Tarihi ve Uygarlığı I ve II adlarıyla iki ders, 4. sınıfta Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I ve II dersleri bu konuları yoğun şekilde kapsamaktadır. Bu durumda öğrenciler modernleşme dönemine hazırlayan süreci özellikle 3. sınıftan itibaren öğrenmeye başlarken bu sürecin daha ayrıntılı gelişimini 2. sınıfta öğrenmektedirler. Benzer bir örnek Osmanlılarda Kültür ve Medeniyet dersi için geçerlidir. Örneğin, Akdeniz Üniversitesi'nde bu ders 3. yarıyılıda açılmıştır. Öğrenciler 3. yarıyılıda Osmanlılarda kültür ve medeniyetin gelişimini inceledikten sonra 5. ve 6. yarıyılıda Osmanlı Tarihini incelemektedirler. Bu konudaki bir başka örnek Sosyal Bilgilerde Materyal Üretimi dersi için verilebilir. Bu ders Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde 4. yarıyılıda seçmeli olarak sunulmaktadır. 5. yarıyılıda ise zorunlu olan Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme dersi vardır. Bu durum öğrencilerin önce kendi alanları ile ilgili materyal geliştirme sürecini inceledikten sonra materyal geliştirme ile ilgili kuramsal ve pratik bilgi ve

becerileri bir sonraki sene ulaşacakları anlamına gelmektedir. Asıl olması gereken bunun tam tersi, programda önce genel dersin, daha sonra alana özgü dersin yer almasıdır. Bu konuda oldukça benzer bir başka örnek ise Sosyal Bilgilerde Program Geliştirme dersi kapsamında gözlenmektedir. Bu ders Adnan Menderes Üniversitesi'nde programda 4. yarıyılıda seçmeli olarak mevcutken 7. yarıyılıda zorunlu bir Program Geliştirme dersi vardır. Derslerin sıralanması konusunda gözlenen bir başka örnek de Gaziantep Üniversitesi'nde Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar isimli dersin daha 2. yarıyılıda açılmasıdır. Öğrencilerin sosyal bilgiler öğretmenlik programında henüz bir dönem geçirdikten hemen sonra böyle bir ders almaları sorunlu gözükmektedir. Sosyal bilgiler alanına ve öğretimine bakışın yeni yeni yerleşmeye başladığı bir dönemdense, daha sonraki dönemlerde açılması daha işlevsel olabilir. Bu örnekler çoğaltılabilir.

Tekrarlayan Dersler ve İçerik

Lisans programlarının yapılandırılmasında karşılaşılan bir başka sorun da ders içeriklerinin tekrar etme durumudur. Bu konudaki en dikkat çekici durumlardan birisi zorunlu dersler kapsamındaki derslerin programda hem zorunlu hem de seçmeli kategorisinde yer almış olmasıdır. Örneğin Bartın Üniversitesi'nin programında Türk Eğitim Tarihi, Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Sosyal Bilgilerin Temelleri, İslamiyet Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü ve Eğitim Psikolojisi dersleri hem zorunlu dersler hem de seçmeli dersler arasında yer almaktadır. Benzer bir sorun İnönü Üniversitesi programında da mevcuttur. Burada ise Siyaset Bilimine Giriş ve Sosyal Psikoloji dersleri hem zorunlu hem de seçmeli kategorisinde yer almaktadır. Bunun dışında örneğin Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde benzer içeriğe odaklanıldığı düşünülen Çevre Sorunları ile Küresel Çevre Sorunu adında iki farklı ders seçmeli olarak sunulmaktadır. Çukurova Üniversitesi'nde ise 7. yarıyılıda Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İncelemeleri adı altında bir zorunlu ders mevcutken 2. yarıyılıda Sosyal Bilgiler Ders Kitapları adıyla bir seçmeli ders sunulmaktadır. Trakya Üniversitesi ise zorunlu bir Program Geliştirme dersi varken Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme adıyla bir seçmeli ders sunmaktadır. Sunulan seçmeli dersin teori değil uygulamaya dönük olması dersi farklı kılabilirken iki dersin de teorik bir ders olması içeriğin büyük oranda tekrar ettiği anlamına gelmektedir. Son bir örnek vermek gerekirse Yıldız Teknik Üniversitesi'nin programında 6. yarıyılıda Sosyal Bilgiler Sözlü ve Yazılı Edebiyat İncelemeleri isimli zorunlu bir ders mevcutken Sosyal Bilgiler Öğretimi Alanında Edebi Ürünler ve Kullanımı adıyla seçmeli bir ders daha yer almaktadır. Bir önceki kategori gibi bu kategoriye ilişkin örnekler çoğaltılabilir.

Zorunlu Seçmeli Uygulaması

Zorunlu seçmeli uygulaması, lisans öğrencilerinin programlar hakkındaki en yoğun eleştirisi alanlarından birisini oluşturmaktadır. Lisans programları kapsamında yapılan inceleme bu uygulamanın programlarda doğrudan gözlemlendiğini ortaya koymuştur. Bazı üniversiteler seçmeli dersler başlığı altında ya bütün seçmeli dersleri sıralamış ya da sadece bir ders adına yer vermişlerdir. Örneğin Atatürk Üniversitesi'nin lisans programında Seçmeli II: Temel Matematik, Seçmeli III: Osmanlı Türkçesi, Seçmeli II: Karşılaştırmalı Uluslararası Vatandaşlık Eğitimi şeklinde derslerin karşısında sadece bir ders adı sunulmuştur. Bu konudaki örneklerin Bozok, Erciyes, Gaziosmanpaşa, İstanbul, Kafkas, Karadeniz Teknik, Kastamonu, Kilis 7 Aralık, Mehmet Akif Ersoy, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'nde de var olduğu tespit edilmiştir. Bunun dışında bazı üniversiteler tek tek her bir ders için ayrı bir seçmeli ders listesi sunmamakta toplu bir liste sunmaktadır. Öğrencilerden dört yıllık programda yer alan her bir seçmeli ders için bu havuzdan bir ders seçmeleri beklenmektedir. Bu şekilde karşılaşılan programlar incelendiğinde bazı üniversitelerin bu havuzda seçmeli ders sayısından birkaç tane fazla ders listeledikleri görülmüştür. Örneğin programda 7 seçmeli ders varsa bu havuzda 10 ders vardır. Bu da listede sunulacak derslerin neredeyse hepsinin zorunlu olarak seçileceği anlamına gelmektedir. Bu şekildeki bir uygulamanın ise Anadolu ve İnönü Üniversitesi'nde olduğu tespit edilmiştir.

TARTIşMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

YÖK'ün program geliştirme konusunda eğitim fakültelerine sınırlı bir serbestlik sağladığı dönemde programların fakülteler tarafından nasıl yapılandırıldığı üzerine durulan bu araştırmanın sonuçlarına göre program geliştirme yetkisi, eğitim fakültelerine devredilmiş olsa dahi üniversitelerin eğitim politikaları arasında tutarlılık sağlanması için gerekli önlemlerin alınması önemli görülmektedir.

Araştırmanın sonuçlarına 53 eğitim fakültesinden 19 tanesi YÖK'ün belirlediği sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programını hiçbir değişiklik yapmadan kullanmaktadır. YÖK'ün belirlediği çerçeve programdaki zorunlu derslerde değişiklik yapan üniversitelerin ne oranda değişiklik yaptıkları incelendiğinde %25 oranından (YÖK'ün belirlediği sınır) daha fazla değişiklik yapan üniversiteler olduğu belirlenmiştir. Bu üniversitelerin değişiklik yapma oranları %30,5 ile %89,8 arasında değişmektedir. Bu şekilde en çok değişikliği yapan üniversiteler Sakarya ve Siirt Üniversiteleridir. YÖK (2007)'ün belirlediği programlarda üniversitelere ancak %25 oranında bir değişiklik yapmış olma yetkisi tanınmışken bazı üniversiteler tarafından gerçekleştirilen yüksek orandaki değişikliklerin nasıl gerçekleştiği merak konusudur. Bu bulgular, üniversiteler arasında programlarda değişiklik yapılması konusunda bir uygulama birliği olmadığını göstermektedir.

Zorunlu dersler bazında yapılan değişiklikler genel olarak incelendiğinde en çok derslerin dönemlerinde değişiklik yapıldığı görülmektedir. Daha sonra ise en sık yapılan değişiklikler benzer oranlarda olmak üzere programdan kaldırma ve derslerin türlerinde değişiklik yapma olarak tespit edilmiştir. Programdan kaldırılan dersler genel olarak incelendiğinde Bilgisayar derslerinin belirgin bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Bilgisayar derslerinin yerine Temel Bilgi Teknolojileri gibi daha kapsamlı dersler açılmaktadır. Türkçe I ve II derslerinde de benzer uygulamalar gözlenmiş, bu dersleri kaldırılarak yerine Türk Dili I ve II dersleri eklenmiş olduğu görülmektedir. Bunların dışında Sanat ve Estetik, Program Geliştirme, Türk Eğitim Tarihi, Özel Eğitim ve Drama derslerinin programlardan kaldırılması tercih edilen derslerdir. Bu derslerin hepsinin de YÖK çerçeve programında kaldırılacak dersler arasında özellikle vurgulanması ve bu dersleri verecek öğretim elemanı sorunları gibi nedenlerle kaldırılmış olabileceği düşünülmektedir. Örneğin Türk Eğitim Tarihi dersinin programlarda zorunlu olarak yer bulmasını bu nedenle eleştiren Küçükahmet (2007), YÖK'ün lisans programlarını belirlerken dersi verecek öğretim elemanı bulunup bulunulmadığının dikkate alınmadığı eleştirisini yapmaktadır. Bu inceleme gösteriyor ki üniversiteler öğretim elemanı sıkıntısından kaynaklı ya da kaynaklanmasın özellikle vurgulanan bu dersleri ya programdan çıkarma ya da daha sonra değinileceği gibi seçmeli derse dönüştürme yolunu seçmektedirler. Yıldırım ve Baki Pala (2017)'nin lisans programlarının değerlendirilmesi amacıyla öğretmen adayları ile yaptıkları görüşme sırasında bir öğretmen adayının Sanat ve Estetik dersinin programda neden bulunduğunu anlamadığını dile getirmesi ve odak görüşmedeki diğer öğretmen adaylarının bu görüşü desteklemesi, bu derslerin öğretmen adayları tarafından da tam olarak anlamlandırılmadığını ve sosyal bilgiler eğitimindeki yerinin kavranılmadığını düşündürmektedir.

Programlarda yapılan dönem değişikliklerinde ise en dikkat çeken uygulamalardan birisi üniversitelerin Eğitim Psikolojisi, Öğretim İlke ve Yöntemleri, Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı, Ölçme ve Değerlendirme, Özel Öğretim Yöntemleri I, Özel Öğretim Yöntemleri II gibi bazı meslek bilgisi derslerini önceki dönemlere almış olmalarıdır. YÖK çerçeve programında, meslek bilgisi dersleri Eğitim Bilimine Giriş dersiyle 1. yarıyıldan başlamakta fakat 2. yarıyıldan bu alanla ilgili bir ders bulunmamaktadır. Üniversitelerin 3. yarıyıldaki dersi 2. yarıyıldan ve diğer dönemlerdeki dersleri de bir önceki döneme çekerek genel olarak meslek bilgisi eğitimini öne çekme eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır.

Lisans programlarında sıklıkla karşılaşılan, özellikle YÖK'ün belirlediği orandan daha fazla değişiklik yapan üniversitelerin tercih ettiği yöntemlerden birisi ders türlerini değiştirmek şeklinde gerçekleştirilmektedir. Programda yapılan incelemeler sonucunda en az üç üniversite tarafından seçmeliye dönüştürülen dersler Arkeoloji, Sanat ve Estetik, Antropoloji, Türk Eğitim Tarihi, Sosyal Bilgiler Sözlü ve Yazılı Edebiyat İncelemeleri, İnsan İlişkileri ve İletişim, Günümüz Dünya Sorunları, Özel Eğitim, Sosyal Proje Geliştirme ve Drama olarak belirlenmiştir. Burada kaç üniversite tarafından yapıldığından ziyade örneğin ilgili sosyal bilim dallarına giriş niteliği taşıyan Arkeoloji, Antropoloji gibi dersleri zorunlu dersler kategorisinden çıkarıp seçmeli derse dönüştürmesi dikkat çekicidir. Sosyal bilim disiplinleri arasında bir hiyerarşi yapıldığı bazı bilim dallarının programda ön plana çıktığı şeklinde yorumlanabilecek bu durum sosyal bilgiler alanının doğasına aykırı gözükmektedir. Nitekim sosyal bilgiler programlarının farklı sosyal bilim disiplinlerini yeterince temsil etmediği ve bu alana daha ziyade coğrafya ve tarih disiplinlerinin hükmettiği bilinmektedir (Sağdıç, 2018). Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanan lisans programında sosyal bilgilerin temelini oluşturan belli başlı sosyal bilim disiplinlerinin öğretimine büyük önem verildiği aktarılmaktadır (Yetişensoy ve Demir, 2023).

Zorunlu dersler konusunda yapılan bir diğer değişiklik isim değişiklikleridir. Burada özellikle bazı zorunlu derslerin adlarına sosyal bilgiler ibaresinin eklenerek bu derslerin sosyal bilgiler alanına özgü olduğunu vurgulamanın amaçlandığı anlaşılmaktadır. Bu konudaki örnekler incelendiğinde Özel Öğretim Yöntemleri derslerinin Sosyal Bilgiler Öğretimi I ve II, Program Geliştirme dersinin Sosyal Bilgilerde Program Geliştirme, Özel Eğitim dersinin Sosyal Bilgilerde Özel Eğitim ve Drama dersinin Sosyal

Bilgilerde Yaratıcı Drama olarak değiştirildiği görülmektedir. Zorunlu dersler kapsamındaki bir başka değişiklik iki farklı dersin birleştirilmesi şeklinde gözlemlenen örneklerdir. Bu konudaki dersler özellikle peş peşe iki dönemde sunulan Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Yabancı Dil, Osmanlı Tarihi ve Uygarlığı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi derslerinde gözlemlenmiştir. Ayrıca Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı ile Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı; İnsan Hakları ve Demokrasi dersi ile Vatandaşlık Bilgisi derslerinin de bu şekilde birleştirildiği gözlemlenmiştir.

Lisans programlarında ya programdan kaldırılan dersler yerine ya da ek olarak bazı derslerin zorunlu olarak eklendiği görülmektedir. Programlara eklenen zorunlu dersler incelendiğinde bu derslerin teknoloji, dil, coğrafya/çevre, tarih, sosyal bilgiler/alan eğitimi, eğitim, sosyal sorumluluk, girişimcilik, üniversiteye uyum alanları ile öğretmenlik uygulaması ve edebiyat alanlarında olduğu belirlenmiştir. Bu dersler arasında alanlar bakımında yapılan incelemeye göre tarih alanında eklenen ders sayısı, kısmen diğerlerine göre daha fazladır. Oran olarak önemli bir değişikliği yansıtmasa da coğrafya dışında sosyal bilgilere içerik sunan diğer sosyal bilim disiplinlerinden birisine ait bir dersin bile eklenmemiş olması düşündürücüdür.

Programların incelenmesi sırasında derslerin kredileri de karşılaştırılmak istenmiştir. Fakat bu inceleme 53 programdan 34'ünde yerel/ulusal kredilere artık yer verilmediğini ortaya koymuştur. Bu durum ulusal kredilerin işlevselliğinin tekrar sorgulanmasını ve yeni program geliştirme çalışmalarında bu durumun dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. AKTS kredileri açısından yapılan inceleme ise oldukça ilginç bir bulgu ortaya koymuştur. Buna göre aynı ders süresine sahip derslerin AKTS kredilerinin birbirinden oldukça farklılaşabildiği, bir dersin en düşük ve en yüksek kredilendirildiği programlarda 7 kredi farkı olduğu görülmüştür. Bu durum bu iki farklı üniversitede öğretilen aynı süreye sahip iki ders arasında 175 saatlik bir çalışma farkı oluşturmaktadır. Bu durum ne oranda normal karşılanmalıdır? Üniversiteler AKTS kredilendirmelerini kendileri yapmaktadırlar. Fakat bu farklılık kurumların özerkliğinin bir sonucu olarak normal mi karşılanmalıdır? Üniversiteler arasında geçiş yapan öğrencilerin oranı günden güne artmakta, öğrenciler değişim programlarında vb. daha fazla yararlanmaktadır. Ayrıca programların kredilendirilmesi üzerinde yapılan inceleme ulusal kredilerin artık kullanılmamaya başladığını ortaya koymuştur. Bu durum anılan bu geçiş süreçlerinde AKTS kredilerinin temel alınacağı şeklinde bir sonuç doğurmaktadır. Programlar arasında bu şekildeki kredi farklılaşmalarının öğrenciler için olumsuz sonuçları doğuracağı kolaylıkla tahmin edilebilir. Küçükahmet (2007), programlar arasında tutarlılığın sağlanmasının önemli olduğunu vurgulayarak farklı programlar arasında bile bir birliğin olması gerektiğini dile getirmektedir. Oysa sadece sosyal bilgiler öğretmenliği programlarında yapılan incelemeler bu tutarlılığın aynı alana öğretmen yetiştiren programlar arasında bile sağlanamadığını ortaya koymaktadır.

Seçimlik derslerin nitelik ve nicelik bakımından yeterli olması, öğrencilerin eğilimlerine uygun seçenekler sunularak daha donanımlı bir şekilde yetişmelerini desteklemeleri için önemli görülmektedir (YÖK, 2010). Seçmeli derslerin en az veya en fazla belirli bir sayıda olması gerektiğini söylemek doğru olmayacaktır fakat öğrencilerin mesleki, kişisel gelişimlerine katkı sağlayacak, ilgi alanlarını destekleyebilecek ve alternatifler arasından seçim yapmalarına imkân verecek çeşitlilikte; eğitim alanındaki yenilikleri takip etmeye fırsat sunacak nitelikte seçmeli dersler sunulması gerekmektedir. Bu aynı zamanda YÖK (2010)'ün işaret ettiği gibi esnek ve çeşitlendirilmiş müfredatın sağlanmasının bir yoludur. Seçimlik derslerin sayısının az olması seçmeli ders uygulamasının amacına aykırıdır ve seçmeli ders adı altında öğrenciler sunulan dersleri almaya zorlanmış olurlar. Esasen sadece iki seçmeli ders sunulduğunda da zorunlu seçmeli ders uygulamasından söz edilebilir. Çünkü seçenekli dersler arasında eşit dağılım sağlanması için her bir seçmeli derse öğrenci sayısının yarısı kadar kontenjan koyulduğu düşünüldüğünde, öğrenci birini seçemediği takdirde diğer dersi seçmek zorunda bırakılmaktadır. Zorunlu seçmeli ders uygulaması lisans öğrencilerinin sorun olarak gördükleri durumlardan biridir (Yıldırım ve Baki Pala, 2017). Seçmeli derslerin sınırlı sayıda olmasından kaynaklanan sorunlar kısmen YÖK tarafından da tespit edilmiştir (YÖK, 2010). YÖK (2010), üniversitelere gönderdiği yazısında, Bologna Süreçleri kapsamında üniversitelerin seçmeli ders sayısının oranını %25'in altına düşürmemeleri ve öğrencilere geniş ölçekli seçimlik ders sunacak yapıda düzenlenmesi gerektiği şeklindeki kararını iletmiştir. Daha sonra bu kararın uygulanmasında yaşanan çeşitli sorunlar nedeniyle seçmeli ders sayısının ve kredi miktarının belirlenmesini üniversitelere bıraktığı bildirilmektedir (YÖK, 2017). YÖK'ün dile getirdiği sorunlar uygulamanın yanlış anlaşılması, farklı uygulamalarla eğitim yeterliklerinde olumsuzluklara neden olmasıdır. Bu karardan anlaşıldığı üzere üniversiteler zorunlu dersleri seçmeli derse dönüştürdükçe öğretmen adaylarının almaları gereken ortak içerik yok olmaya başlamış ve dolayısıyla yeterliklerin kazanılması sorunu ortaya çıkmıştır. Uslu (2013), da programların öğretmen yeterliklerini kazandırmak noktasında sorunlar barındırdığına ve programların yeterlikleri kazandırabilecek şekilde düzenlenmesinin önemine değinmektedir. Bu durumda yapılacak programlarda ortak olması gereken içeriğin tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Sosyal bilgiler alanı açısından düşünüldüğünde, öğretmen adaylarının sosyal

bilgilerin içeriğini oluşturan temel disiplinlerin problemleri ve yöntemleri ile ilgili bir bakış açısı kazanmaları gerekmektedir. Oysa bu derslerin seçmeli derse dönüştürüldüğü üniversitelerde öğretmen adayının ilgisini çekmiyorsa alana ait temel bir dersi seçmeyebilir. Bütün bu sorunlar düşünüldüğünde seçmlik derslerin öğrencilerin ilgi alanlarına hitap edebilecek çeşitlilikte ve nitelikte olması gerektiği ifade edilebilir.

Lisans programlarında açılan seçmlik derslerin kategorik incelemesi en çok sosyal bilimler alanında dersler açıldığını ortaya koymaktadır. Sosyal bilimlerin küçük yaşlardaki öğrencilere öğretimini amaçlayan sosyal bilgiler eğitimi programı için bu oldukça önemli ve gerekli bir durumdur. Fakat derslerin sosyal bilim disiplinlerine göre dağılımı incelendiğinde seçmeli derslerin yaklaşık %68'inin tarih ve coğrafya disiplinlerine ait dersler olduğu görülmektedir. Her ne kadar bir önceki program olan 1998 sosyal bilgiler lisans programına göre seçmeli ders sayısı iki katına çıkarılmış olsa dahi (Tonga, 2020) bu derslerin farklı sosyal bilim disiplinlerini temsil etme açısından dengeli dağılmadığını söylemek mümkündür. Her ne kadar 2006 lisans programı, 1998 lisans programına kıyasla tarih, psikoloji, sosyoloji, ekonomi, hukuk, arkeoloji, antropoloji gibi farklı sosyal bilimlere ait dersleri daha fazla içeriyor olsa dahi zorunlu derslerde de ağırlıklı olarak tarih ve coğrafya disiplinine ait dersler olduğu görülmektedir. Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarında görevli akademisyenlerin genellikle tarih ve coğrafya alanlarından yetişmiş olmaları nedeniyle içeriğin tarih ve coğrafya ağırlıklı olarak organize edilmesinin bir sebebi olabilir. Ne var ki sosyal bilgiler öğretmenliği gibi disiplinlerarası bir dersin öğretmenini yetiştiren lisans eğitimi programlarının hem zorunlu hem de seçmeli derslerde bu zenginliği ve çeşitliliği sağlayacak şekilde yapılandırılması gerektiği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın ikinci temel araştırma sorusu olan "Lisans programlarında içeriğin organize edilmesi ile ilgili ne tür sorunlar mevcuttur?" sorusunun yanıtlanması amacıyla yapılan incelemeler sonucunda lisans programlarının içerikleri düzenlenirken derslerin sıralanması, tekrarlayan derslerin ya da içeriğin bulunması ve zorunlu seçmeli ders uygulaması olmak üzere üç önemli sorunun varlığı tespit edilmiştir. Derslerin sıralanması konusunda yaşanan sorun derslerin öncelik-sonralık ilişkisinin gözetilmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu şekilde birçok ders örneği görülmekle birlikte tarih ve eğitim bilimleri disiplinleri ile sosyal bilgiler eğitimi alanına ait derslerde daha çok görüldüğü söylenebilir. Tarih disiplini ile ilgili böyle bir sorunun yaşanmasının nedeninin ise bu disiplinin programlarda büyük bir ağırlığa sahip olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Eğitim ya da sosyal bilgiler eğitimi alanındaki sıralanma sorununun nedeninin ise sosyal bilgilerdeki uzmanlaşmanın 3. ve 4. sınıflara kalmasının yarattığı gecikmeden kaçınma olduğu düşünülebilir. Üniversiteler, alan eğitimi ile ilgili dersleri erkenden vermeye çalışarak öğrencileri öğretimini yapacakları alana hazırlamak isteyebilirler fakat bu derslerin sonraki dönemlerde gelen dersler için öncelik-sonralık sorunu yaşatılmayacak şekilde organize edilmesi gerekmektedir. Programların tasarımında yaşanan sorunlar dikkate alındığında derslerin dönemlere yerleştirilmesi konusunda çok daha dikkatli hareket edilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Program içeriklerinin düzenlenmesi konusundaki bir diğer sorun tekrarlayan dersler ve içerikler şeklinde görülmektedir. Bu şekilde tespit edilen örneklerde bazı üniversitelerin aynı adlı dersi hem zorunlu hem de seçmeli olarak açtığı görülmektedir. Bunlar genellikle YÖK (2007)'ün çerçeve programında yer alan zorunlu derslerdir. Bu konudaki örneklerin üniversitelerin web sitelerindeki problemlerden kaynaklandığı düşünülebilir. Fakat bu örneklerin dışında adında çok küçük bir değişiklik ile aynı içeriği sunan derslerin varlığı da gözlenmiştir. Araştırmalar (Kaymakçı, 2012; Yıldırım ve Baki Pala, 2017), programlarda tekrarlayan derslerin varlığı sorununu tespit etmiş ve bu konuda önlem alınması konusunda uyarılmaktadır. Öğrencilerin aynı içerikteki derslerle karşılaşmaları bu derslere karşı olumsuz bir bakış açısı geliştirmelerine, bıkkınlık yaşamalarına neden olmaktadır. Programlarda içeriğin tekrar ettiği dersler yerine ufuk açıcı ders ve içeriklerin eğitim bilimi ilkelerine uygun olarak planlanması gerekmektedir.

Lisans programlarında tespit edilen son sorun zorunlu seçmeli uygulaması olarak tespit edilmiştir. Zorunlu seçmeli uygulaması, genellikle öğrencilerin belirli seçmeli derslerinden birisine yönlendirilmesi şeklinde cereyan etmektedir. Oysa programlarda yapılan inceleme, bazı programlardaki seçmeli derslerin alternatifinin bile sunulmadığını ve tek dersin gösterildiğini ortaya çıkarmıştır. Bu şekilde en az bir örneğin 11 üniversitede mevcut olduğu belirlenmiştir. Zorunlu seçmeli olarak adlandırılan bu sorunların öğretmen adayları tarafından da dile getirilen sorunlar olduğu anlaşılmaktadır. Akhan (2015) ile Yıldırım ve Baki Pala (2017)'nin çalışmalarında da öğretmen adaylarının zorunlu seçmeli şeklindeki uygulamalardan şikayet ettikleri anlaşılmaktadır.

Öğretmen Strateji Belgesi'nde (MEB, 2017) öğretmen eğitiminin teori konusundaki baskın rolüne karşı uygulamalı eğitimin ve ders saatlerinin artırılması hedefine karşın 2018 yılında geliştirilen öğretmen eğitimi lisans programlarında uygulama saatlerinin kaldırılmış olması uygulanan politikaların tutarlılığı açısından önemli bir sorun oluşturmaktadır. Bu örnek lisans programlarının geliştirilmesi sürecinde

politikalar arasında tutarlılık kurulması gerektiğinin altını çizmesi açısından önemlidir. Adı geçen belgeye ve mesleğin gerekliliklerine uygun olarak öğretmen eğitimi programlarında uygulamalı saatlerin artırılması gerekmektedir. Öğretmen eğitiminde uygulamalı derslerin ve öğretmenlik uygulamalarının önemi dile getirilmektedir (Çoban, 2010; Küçükahmet, 2007; Turan, 2023). Politikaların birbiriyle ve uzun vadeli geliştirilmesiyle ilgili bir diğer önemli gösterge, lisans programlarının geliştirilip uygulanmaya başlamasının üzerinden daha üç yıl geçmeden üniversitelere lisans programlarını belirleme özerkliğinin tanınmasıdır. Özerkliğin tanınmasında sorun görülmemekle birlikte sadece üç ya da dört yıl uygulanmayla sonuçlanan bir program değişikliğinin (2018-2021) açıklaması zor görünmektedir. YÖK (2018)'ün 2018 programları geliştirilirken dünyadaki eğilime uygun olarak Türkiye'deki eğitim fakültelerinde de ortak çekirdek programlar oluşturulması gerektiği konusundaki gerekçe, aslında çekirdek sayılamayacak tüm fakültelerdeki programların neredeyse tümüyle aynı olması şeklinde vuku bulmuştur. Nitekim bu programda zorunlu derslerde hiçbir değişikliğe gidilemezken seçmeli derslerin belirlenmesi de önemli oranda zorlaştırılmıştır. Bu uygulamanın hemen ardından çok geçmeden bu defa program geliştirme konusundaki yetki devri kararı (YÖK, 2020) eğitim fakültelerini zorlu bir görevle karşı karşıya bırakmıştır. Fakültelerin program geliştirme sürecinde nasıl bir yol izleyeceği bilinmezken geçmiş uygulamalara bir bakış sunan bu araştırmanın sonuçlarının bu sürece katkı sunabileceği düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programının 53 üniversitede nasıl yapılandırıldığını ortaya koyarak bu alanın öğretim eğitiminde izlenen içeriğe bütüncül ve ulusal düzeyde bakma imkanı sunmuştur. Her üniversitenin kendi koşulları çerçevesinde programı nasıl uyguladığı önemli olmakla birlikte nasıl bir programla başladığı da bir o kadar önemlidir. Uluslararası ve ulusal faktörlerin, alandaki eğilimlerin dersler bazında programlara nasıl yansıdığını görmek açısından önemli bir katkı sunduğu söylenebilir. Bununla birlikte ulusal kredilendirme, AKTS kredilendirmesi, lisans programlarının geliştirilmesinde üniversitelere tanınan özerklik gibi birçok konu açısından tartışılabilir bir projeksiyon ortaya koymuştur.

Araştırmanın binden fazla ders üzerinde yürütülmüş olması bulguların hacminde oldukça büyük bir yekün oluşturmuştur. Bulgular olabildiğince özetlenerek verilmeye çalışılmıştır. Fakat belirtilen bütüncül bakışın sağlanabilmesi için bu kapsamın bu şekilde ele alınması gerekli görülmüştür. Ayrıca yapılan incelemenin üniversitelerin web sayfalarında ilan ettikleri ders katalogları ya da bilgi paketleri ile sınırlı olduğunu anımsatmakta yarar görülmektedir. Lisans programlarının, fiilen uyguladıkları programlar ile web sitelerinde ilan edilenler arasında bir farklılık olmadığı varsayılmaktadır. Zira bilgi paketleri ya da ders kataloglarının düzenlenmesi ve güncel tutulması Bologna Sürecinin gerekli kıldığı bir durumdur. Bu çalışma bu yönüyle de derslerin ve izlencelerinin web sitelerinde ilan edilmesi ve güncel tutulması konusunda ayrı bir tartışma başlatmaktadır. Araştırmada izlenen süreç ve tüm bu bulgu ve sonuçlar dikkate alınarak aşağıdaki öneriler getirilebilir:

- Lisans programlarının geliştirilmesi çalışmalarında, ulusal kredilere gerek duyulup duyulmadığı, AKTS kredilerindeki farklılaşmanın ne kadar tolere edilebilir olduğu, üniversitelerin lisans programlarında değişikliğe giderken zorunlu şekilde korumaları gereken ortak bir içeriğin olup olmaması gerektiği konularında uygulama birliği sağlayacak bir yapının oluşturulması sağlanmalıdır.

- Sosyal bilgiler eğitimcilerinin bir araya gelerek (Sosyal Bilgiler Eğitimcileri Birliği Derneği gibi kuruluşlar etrafında olabilir) sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarının hazırlanmasında bazı standartlar, ilkeler veya yol haritası hazırlaması farklı üniversitelerdeki program çalışmalarına bir zemin hazırlayabilir.

- Üniversiteler program geliştirme çalışmalarını bu araştırmada belirlenen sorunlar çerçevesinde gözden geçirmeli ve kendi programları ile ilgili belirledikleri sorunları çözmek için önlemler almalıdırlar.

- Üniversiteler program geliştirme çalışmalarında lisans programının içeriğini düzenlerken, o programa kayıt yaptıran öğrencilerin giriş özelliklerini belirlemeye yönelik çalışmalar yapıp programlarını buna göre şekillendirebilir. En azından seçmelik derslerin nicelik ve niteliğini buna göre çeşitlendirebilirler.

- Üniversiteler, öğrencilerin çok yönlü gelişimlerini desteklemek amacıyla seçmeli derslerin çeşitliliğini arttırmalı ve öğrencilere geniş bir yelpazede çeşitli dersler arasından seçim yapma olanağı sunmalıdır.

- Bu araştırma, sadece lisans programlarında yer alan derslerin isimleri dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar belirli alanlardaki derslerin izlenceleri üzerinden bir araştırma yürüterek belirli bir temanın, dersin, içeriğin üniversiteler tarafından nasıl ele alındığını inceleyebilirler.

• Lisans programlarını hiç değişiklik yapmadan uygulayan üniversiteler olduğu gibi YÖK tarafından program değişikliği konusunda verilen sınırlı yetkiye rağmen çerçeve programı % 89 oranında değiştiren üniversite de vardır. Programlarında değişiklikler yapan ve yapmayan üniversitelerin gerekçelerinin araştırılması, lisans programlarının geliştirilmesi konusundaki çalışmalara önemli bir katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Adler, S. (2008). The education of social studies teachers. L. S. Levstik ve C. A. Tyson (Ed.). Handbook of research in social studies education (s. 329-351). Taylor ve Francis e-Library. ISBN 0-203-93022-3.
- Akarsu, A. H., Yılmaz, A. ve Geçit, Y. (2020). Sosyal bilgiler öğretmen eğitimi programlarının yapısı: 2006-2018 programlarının karşılaştırılması. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 56, 23-60. DOI: 10.21764/maeuefd.556902
- Akhan, N. E. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler lisans programı üzerine düşünceleri. The Journal of Academic Social Science Studies, 32, 267-289. 20.10.2017 tarihinde <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2735> adresinden alınmıştır.
- Ata, B. (2007). Yeni sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programının ilköğretim 2005 sosyal bilgiler dersi 6 7 sınıflar öğretim programı açısından değerlendirilmesi. I. Uluslararası Bilim Çalıştayı (Prof. Dr. Suzan ERBAŞ Anısına), Çanakkale. 20.10.2017 tarihinde <http://etarih.com/DERNEK/yayin/030yenisos.bil.program.pdf> adresinden alınmıştır.
- BM. (2017). Resolution adopted by the General Assembly on 6. July 2017. A/RES/71/313. 04.11.2017 tarihinde <https://undocs.org/A/RES/71/313> adresinden alınmıştır.
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. Qualitative Research Journal, Vol. 9 No. 2, pp. 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Çelikkaya, T. (2013). Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programındaki derslerin öğrenilme düzeyleri (öğretmen adaylarının öznel algıları). Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 6 (2), 300-315. ISSN: 1308-1659.
- Çiydem, E., ve Kaymakçı, S. (2021). Türkiye’de sosyal bilgiler dersinin yönelimi üzerine bir değerlendirme. İnsan ve insan, 8(27), 179-207. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.818742>
- Çoban, A. (2010). Sosyal Bilimler Öğretmenliği Lisans Programı: Betimsel Bir Karşılaştırma. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 5(2), 27-46.
- Darling-Hammond, L. (2017). Teacher education around the world: What can we learn from international practice? European Journal of Teacher Education, 40 (3), 291-309, DOI: 10.1080/02619768.2017.1315399.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(2), 77-96. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/50439>
- Kaymakçı, S. (2012). Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarının içerik değerlendirmesi. Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi-USBED, 2 (1), 41-57. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/261761> adresinden 20.10.2017 tarihinde alınmıştır.
- Kaymakçı, S. ve Öztürk, T. (2011). The panorama of social studies education in Turkey. E-Journal of New World Sciences Academy: Education Sciences, 6(2), 1852-1867. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/185598>. (Erişim Tarihi: 30.03.2019).
- Kaymakçı, S. ve Turan, S. (2019). 2018 Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı neler getirdi? 2. Uluslararası Temel Eğitim Kongresi 23-27 Ekim 2019 tam metin bildiri kitabı (s. 1028-1036) içinde. Ankara: Eğiten Yayınları.
- Küçükahmet, L. (2007). 2006-2007 Öğretim yılında uygulanmaya başlanan öğretmen yetiştirme lisans programlarının değerlendirilmesi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 5 (2), 203-218.
- MEB. (2017). Öğretmen strateji belgesi. 25.10.2017 tarihinde http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/26174415_Strateji_Belgesi_RG-Ylan_26.07.2017.pdf adresinden alınmıştır.
- Nair, P. (2001). Schools for the 21st century: Are you ready?. PEB Exchange, Programme on Educational Building, 2001/04. Paris: OECD Yayınları. <http://dx.doi.org/10.1787/804472211850>.
- NCREL. (2003). Engauge 21st century skills: Literacy in the digital age. 01.11.2017 tarihinde <http://pict.sdsu.edu/engauge21st.pdf> adresinden alınmıştır.
- OECD. (2016). Trends shaping education 2016. Paris: OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/trends_edu-2016-en. ISBN (PDF) 978-92-64-25017-8.

- ÖSYM (2016), En küçük ve en büyük puanlar. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2016/LYS/Yerlestirme_Tablo-4_MinMax_Lisans10082016.pdf
- Özav, L. (2001). Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı üzerine düşünceler. Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (1), 165-177.
- Özkan, U. B. (2021). Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sağdıç, M. (2018). Türkiye’de 2018 yılında uygulamaya konulan sosyal bilgiler lisans programının 2006 lisans programı ile karşılaştırılması. Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 5(10), 308-321.
- Schleicher, A. (Ed.). (2012), Preparing teachers and developing school leaders for the 21st century: Lessons from around the World. OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264174559-en>.
- Snoek, M. ve Zogla, I. (2009). Becoming a teacher educator: Theory and practice for teacher educators. A. Swennen, M. van der Klink (Ed.). Becoming a teacher educator. içinde (s.11-27). DOI 10.1007/978-1-4020-8874-2 2, Springer Science+Business Media.
- Tokcan, H. ve Tangülü, Z. (2019). 2006 ve 2018 sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı üzerine karşılaştırmalı bir analiz çalışması. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 23(Özel Sayı), 97-119.
- Tonga, D. (2012). Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programının değerlendirilmesi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 10 (4), 780-803. 20.10.2017 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/tebd/issue/26094/274958> adresinden alınmıştır.
- Tonga, D. (2020). Son yirmi yılda Türkiye’de sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programları. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20(3), 1547-1564. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2020.-542763>
- Turan, R. (2023). Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretmeni Yetiştirmenin Tarihçesi. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 13, 1282-1312.
- Uslu, S. (2013). Sosyal bilgiler eğitimi lisans programının sosyal bilgiler öğretmeni özel alan yeterlikleri açısından incelenmesi. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (12), 126-139.
- Yetişensoy, O. ve Demir, M. (2023). Amerika Birleşik Devletleri’nde uygulanan sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı örneğinin incelenmesi. Anadolu Dil ve Eğitim Dergisi, 1(1), 30-40.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, G. ve Baki Pala, Ç. (2017). Öğretmen adaylarının bakış açısıyla sosyal bilgiler öğretmen eğitimi programı. 6. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu Bildiri Özeti Kitabı. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://sosbilder.com/Content_Files/Content/USBES-6-2017-%20%C3%B6zet%20-%20Copy%202.pdf
- Yılmaz, K. (2010). Sosyal bilgiler öğretimindeki sorunlar ve çözüm önerileri: Öğretim elemanlarının görüşleri. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 8(4), 839-867.
- YÖK. (2007). Eğitim fakülteleri öğretmen yetiştirme lisans programları. Ankara: TC Yükseköğretim Kurulu.
- YÖK. (2010). Seçmeli dersler. Yükseköğretim Kurulu’nun 20.10.2010 tarihli ve B.30.0.EÖB.0.00.00.03.08.05-5271 sayılı kararı.
- YÖK. (2011). Türkiye yükseköğretim yeterlikler çerçevesi (TYYÇ) temel alan yeterlikleri: Öğretmen yetiştirme ve eğitim bilimleri. Ankara. 04.11.2017 tarihinde <http://www.yok.gov.tr/documents/10348274/11114827/14.pdf/8f975b8a-d0c9-4414-a67b-5ec7e4c75705> adresinden alınmıştır.
- YÖK. (2017). Seçmeli dersler. Yükseköğretim Kurulu’nun 26.09.2017 tarihli ve 75850160-199-682 sayılı kararı.
- YÖK. (2018). Öğretmen yetiştirme lisans programları. 04.02.2021 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/yeni-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari> adresinden alınmıştır.
- YÖK. (2020). YÖK’ten eğitim fakültelerine önemli yetki devri kararı. 10.10.2020 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/egitim-fak%C3%BCtelerine-yetki-devri.aspx> adresinden alınmıştır.